

**KUCHUNGUZA DHAMIRA NA MATUMIZI YA LUGHA KATIKA NYIMBO
ZA NGOMA YA MSEWE WA KAMBINI KICHOKOCHWE, MKOA WA
KASKAZINI PEMBA**

HAMAD BAKAR HAMAD

**TASNIFU ILIYOWASILISHWA KWA AJILI YA KUTIMIZA SEHEMU YA
MASHARTI YA KUTUNUKIWA SHAHADA YA UZAMILI YA KISWAHILI
(FASIHI) KATIKA IDARA YA LUGHA NA TAALUMA ZA FASIHI YA**

CHUO KIKUU HURIA

2022

UTHIBITISHO

Aliyesaini hapo chini anathibitisha kwamba ameisoma na anapendekeza tasnifu hii inayoitwa “*Kuchunguza Dhamira na Matumizi ya Lugha katika Nyimbo za Ngoma ya Msewewa Kambini Kichokochwe Mkoa wa Kaskazini Pemba*” ikubaliwe kwa ajili ya kutunukiwa shahada ya Uzamili ya Kiswahili katika Idara ya Lugha na Taaluma za Fasihi ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

Dkt. Amour Rashid Ali

(Msimamizi)

Tarehe

HAKIMILIKI

Hairuhusiwi kuiga au kunakili kwa namna yoyote ile tasnifu hii kwa njia yoyote kama vile Kieletroniki, Kurudufu nakala kurekodi au njia yoyote nyingine bila ya idhini ya Mwandishi au Chuo Kikuu Huria kwa Niaba.

TAMKO

Mimi, **HAMAD BAKAR HAMAD**, nathibitisha kuwa hii ni kazi yangu halisi na haijawahi kuwasilishwa katika Chuo Kikuu kingine chochote kwa ajili ya kutunukiwa shahada ya uzamili ya Kiswahili au shahada nyingine yoyote.

Sahihi.....

Tarehe.....

TABARUKU

Kazi yangu hii ninaitabaruku kwa wazazi wangu Bwana. Bakar Hamad Vuwai na Bi. Siasa Juma Hassan kwa kunijengea msingi imara wa malezi bora ambayo kwayo yaliweza kunifikisha katika mafanikio haya na pia kuweza kuonekana mtu ambaye nimetokea katika misingi imara ya kimalezi pamoja na kielimu. Nawaombea kwa Mwenyezi Mungu awape umri mrefu wenye matendo mema yanayomridhisha na iwe sababu ya kuwaingiza katika pepo yake

SHUKRANI

Niwajibu wangu kutanguliza shukrani kwa Mola ambaye amenipa uhai, afya, hamu ya kuifanya kazi hii hadi kukamilika. Aidha,nachukua fursa hii kumtakia rehma na amani Mtume wetu Nabii Muhamad (S.A.W) pamoja na wafusi wake wema mpaka siku ya kiama (Amiin).Vile vile, nikiri kwamba kazi hii ni tokeo la michango na miongozo ya watu wengi sana. Ninawashukuru kwa dhati kabisa wote walionisaidia mpaka kufikia hapa. Ningependa niwataje wote, lakini nitawataja baadhi tu ambao michango na miongozo yao ilijichomoza zaidi kwani si rahisi kumtaja hapa kila mmoja.

Kwanza ni kwa msimamizi wangu Dr. Amour Rashid Ali ambaye ameisoma tasnifu hii neno kwa neno, kishazi na kishazi, sentensi na sentensi hadi kuunga aya zilizokamilisha tasnifu hii. Alitoa ushauri na maelekezo ambayo yamenijenga si tu katika kazi hii na hata katika taaluma nyengine za tasnifu mbalimbali. Licha ya kukabiliwa na majukumu mazito ya kitaaluma, ninakiri kuwa alionesha ushirikiano usio kifani kwangu katika maandalizi ya tasnifu hii. Namuombea Mwenyezi Mungu amrehemu katika maisha ya hapa Ulimwenguni na kesho Akhera. Amin.

Vile vile, ninaushukuru uongozi wa Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kupitia Kurugenzi ya Masomo ya Uzamili kwa kunidahili na kunikubali kufanya utafiti katika eneo husika. Hapa nawataja wachache ambao niDkt. Mohamed Omar Maguo, Dkt. Zelda Elisifa, Dkt. Khadija Jilala nakadhalika.

Aidha, nawashukuru kwa dhati Mwalimu Bakar Kombo zaidi kwa hamasa zake ambazo zilikuwa chachu ya kuendelea kwangi na ngazi inayofuata kwani moyo wangu ulikuwa unarudi nyuma kutokana na ugumu ambao nilikuwa napambana nao

katika elimu hii ya masafa, Mwalimu Hemed Said Massoud na Mwalimu SharifuJuma Faki kwa kunishika mkono ili niweze kukamilisha tasnifu hii kwa muda mwafaka. Pia nawashukuru wanafunzi wenzangu kwa mashirikiano yao. Nasema “Mwenyezi Mungu awalipe ujira mwema”

Mwisho, napenda nitoe shukrani kwa mke wangu Bi. Maryam Ali Said na watoto wangu Hassan, Abdillah, Nourdin na Mulhat Hamad Bakar kwa kunishauri, kunitia moyo na kunivumilia katika kipindi chote cha masomo yangu ya uzamili kwani kutokana mazingira ya usomaji wakati mwingine ilinilazimu kuingia nyumbani kwangu usiku wakati wao wakiwa wameshalala na asubuhi ninatoka wakiwa bado hawaajaamka jambo lililopelekea kuwa maswali mengi kwa mama yao kwamba Baba siku hizi anafanya kazi gani hasa mbona hatumuoni muda mwingi nyumbani?. Nawaombea kwa Allah awape malipo mema duniani na akhera kwa subira yao.

Mwisho kabisa napenda kuwashukuru viongozi wangu wa Polisi Mkoa wa Kusini Pemba kwa ushirikiano na ustahamilivu wao waliouonyesha katika kipindi cha masomo yangu kwani pamoja na kuniruhusu kwao kusoma na kazi kulipelekea wakati mwingine kuweza kupangua ratiba zao za kazi au mafunzo kazini kwa ajili kunipatia fursa ili niweze kufikia lengo. Lakini shukurani zakipekee naomba zimfikiye Mkuu wangu wa Kituo cha Polisi Mtambile Mkaguzi msaidizi Hamad Khamis Hamad ambaye kwa sababu za kusoma kwangu aliweza kubeba lawama nyingi kwa kutokuonekana kazini muda mwingi, namuombea kwa Mungu mwingi rehema ampe mafanikio mema kazini

IKISIRI

Utafiti huu ulijikita **Kuchunguza Dhamira na Matumizi ya Lugha katika Nyimbo za Ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe, Mkoa wa Kaskazini Pemba**. Ili kukamilika kwa utafiti huu, mtafiti alikuwa na madhumuni mahususi matatu ambayo ni kubainisha nyimbo za ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe, Kubainisha dhamira katika nyimbo za Ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe na kufafanua vipengele vya lugha katika nyimbo za mse wa Kambini Kichokochwe. Data za utafiti zimekusanywa kwa kutumia njia ya usaili na njia ya usomaji makini. Data hizo zilikusanywa na kuchambuliwa kwa kutumia mkabala wa kimaelezo. Vile vile, njia za kimaktaba zilitumika kwa mtafiti kwa ajili ya kujisomea kazi tangulizi na maandiko tofauti kwa lengo la kujiongezea maarifa na kufanikisha utafiti wake. Nadharia zilizotumika ni Simiotiki na Mwitiko wa Msomaji. Matokeo ya utafiti huu yalionesha kuwa kwa kutumia kigezo cha dhima, nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe Mkoa wa Kaskazini Pemba zinaweza kuwekwa katika makundi ya nyimbo za siasa, nyimbo zinazokuza umoja na mshikamano, nyimbo za kusifia, kukejeli, nyimbo zinazokuza utamaduni, nyimbo zinazofichua maovu, nyimbo za maadili na nyimbo zinazoonya jamii. Kwa upande wavipengele vya lugha vinavyotumika katika nyimbo hizo, matokeo ya utafiti huu yanaonyesha kuwa nyimbo za ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe Mkoa wa Kaskazini Pemba zinatumia vipengele vya lugha ya lahaja, matumizi ya taswira, lugha ya balagha, kejeli, tashihisi na takiriri. Vile vile, utafiti umebaini kuwa nyimbo za ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe zina dhamira za kusifu, maadili, umoja na mshikamano, kuifunza jamii, siasa, kazi, ngono holela nakuonya. Mwisho, utafiti unapendekeza kwamba ipo nafasi ya kufanya tafiti nyengine katika nyimbo hizo.

Maneno Makuu: *Ngoma, Simiotiki, lahaja*

TABLE OF CONTENTS

UTHIBITISHO	ii
HAKIMILIKI.....	iii
TAMKO.....	iv
TABARUKU	v
SHUKRANI.....	vi
IKISIRI.....	viii
TABLE OF CONTENTS.....	ix

SURA YA KWANZA: UTANGULIZI 1

1.1 Utanguzi	1
1.2 Usuli wa Mada	1
1.3 Tatizo la Utafiti	4
1.4 Malengo ya Utafiti	5
1.4.1 Lengo Kuu	5
1.4.2 Malengo Mahususi.....	5
1.5 Maswali ya Utafiti.....	6
1.6 Umuhimu wa Utafiti	6
1.7 Mipaka ya Utafiti	7
1.8 Mpango wa Tasnifu	7

SURA YA PILI: MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA MKABALA WA

NADHARIA..... 9

2.1 Utangulizi.....	9
2.2 Ufafanuzi wa Dhana Mbalimbali	9

2.2.1	Dhana ya Dhamira	9
2.2.2	Matumizi ya Lughya	10
2.2.2.1	Sitiari.....	11
2.2.2.2	Jazanda.....	11
2.2.2.3	Tashbiha.....	11
2.2.2.4	Kinaya/Kejeli	12
2.2.2.5	Takriri	12
2.2.2.6	Tashihisi.....	12
2.3	Pengo la Utafiti	17
2.4	Nadharia.....	17
2.4.1	Nadharia ya Simiotiki	17
2.4.1.1	Misimbo ya Nadharia ya Simiotiki	18
2.4.2	Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji.....	20
2.5	Hitimisho.....	22
	SURA YA TATU: MBINU ZA UTAFITI	24
3.1	Utangulizi.....	24
3.2	Usanifu wa Utafiti.....	24
3.3	Eneo la Utafiti	24
3.4	Sampuli na Usampulishaji	25
3.4.1	Sampuli	25
3.4.2	Usampulishaji	25
3.4.2.1	Usampulishaji Tajwa	26
3.5	Aina za Data.....	26

3.5.1	Data za Msingi	26
3.5.2	Data za Upili	26
3.6	Ukusanyaji wa Data	27
3.7	Mbinu za Uchambuzi wa Data.....	27
3.8	Uthabiti wa Data, Kuaminika kwa Data na Maadili ya Utafiti	28
3.8.1	Uthabiti wa Data	28
3.8.2	Kuaminika.....	28
3.8.3	Maadili	29
3.9	Hitimisho.....	29

SURA YA NNE: UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA WA DATA

ZA UTAFITI **30**

4.1	Utangulizi.....	30
4.2	Nyimbo za Msewe wa Kambini Kichokochwe.....	30
4.2.1	Nyimbo za Siasa	30
4.2.2	Nyimbo Zinazokuza Umoja na Mshikamano	32
4.2.3	Nyimbo Zinazosifia	33
4.2.4	Nyimbo za Kukejeli	34
4.2.5	Nyimbo Zinazoendeleza Utamaduni.....	36
4.2.6	Nyimbo Zinazofichua Maovu	37
4.2.7	Nyimbo za Kimaadili	38
4.2.8	Nyimbo Zinazoonya Jamii	39
4.3	Lugha katika Nyimbo za Ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe ...	41
4.3.1	Matumizi ya Lahaja	41

4.3.2	Matumizi ya Taswira	43
4.3.3	Balagha	45
4.3.4	Kejeli.....	47
4.3.5	Tashihisi.....	48
4.3.6	Takriri	50
4.4	Dhamira katika Nyimbo za Ngoma ya Msewe za Jamii ya Kambini Kichokochwe	51
4.4.1	Dhamira ya Kusifia	51
4.4.2	Dhamira ya Maadili	54
4.4.3	Dhamira ya Umoja na Mshikamano	56
4.4.4	Dhamira ya Kufunza	58
4.4.5	Dhamira ya Siasa	60
4.4.6	Dhamira ya Kazi	63
4.4.7	Dhamira ya Uchawi	64
4.4.8	Dhamira ya Ngono Holela	65
4.4.9	Dhamira ya Kuonya	67
4.5	Hitimisho.....	69
SURA YA TANO: MUHTASARI, HITIMISHO NA MAPENDEKEZO		70
5.1	Utangulizi.....	70
5.2	Muhutasari wa Tasinifu	70
5.3	Matokeo ya Utafiti	72
5.3.1	Lengo Mahususi la Kwanza.....	72
5.3.2	Lengo Mahsusil la Pili	72

5.3.3	Lengo Mahsus la Tatu.....	73
5.4	Mapendekezo	73
5.4.1	Mapendekezo kwa Watafiti Wengine	73
5.4.2	Mapendekezo kwa Wanajamii	74
	MAREJELEO.....	75
	VIAMBATISHO.....	80

SURA YA KWANZA

UTANGULIZI

1.1 Utanguzi

Sura hii itawasilisha vipengele vya utangulizi katika utafiti huu. Vipengele hivyo ni mada ya utafiti, usuli wa mada, tatizo la utafiti, malengo ya utafiti na maswali ya utafiti huu. Pia, sehemu hii itawasilisha umuhimu wa utafiti na mipaka ya utafiti huu. Kile ambacho kinatarajiwa kutafitiwa na sababu ya kufanyika kwa utafiti huu kinabainika katika sehemu hii.

1.2 Usuli wa Mada

Nyimbo ni utanzu ambao fasili yake imekuwa na utata miongoni mwa wataalamu. Hii ni kwa sababu zipo fasili ambazo zimekuwa zikiingiza tanzu ambazo hazimo katika nyimbo. Mathalani Mulokozi (1996), anaeleza kuwa “wimbo ni kila kinachoimbwa.” Tunapoichunguza maana hii tunabaini kuwa inaweza kuingiza hata maandishi kama vile ya nathari, ambayo hayahusiani na ushairi kuwa ni nyimbo pale yanapoimbwa.

Naye Materu (1987), anafafanua dhana ya nyimbo kwa kueleza kwamba nyimbo ni tungo za kishairi zenye kutumia mahadhi, melodia, mkongosia, mapigo na muwala. Nyimbo huweza kuimbwa na mtu mmoja mmoja pekee ama na zaidi ya mtu mmoja huku wengine wakiitikia mkarara. Nao Ndungo na Wafula (1993) wanaeleza kuwa nyimbo hutumia lugha yenye hekima, ufasaha na ukweli wa matukio kama vile masikitiko, huzuni, chuki, upendo, uchawi, imani, uzalendo n.k. Pia, nyimbo zapaswa kwenda sambamba na mabadiliko ya kijamii kwa misingi ya uchumi, siasa, utamaduni n.k. Wanahitimisha kwa kusema kuwa nyimbo zikifuata mkondo huo zaweza kutekeleza lengo la mabadiliko yaliyokusudiwa ya jamii husika.

Nyimbo husheheni dhamira kadhaa zinazohusu mwanadamu katika maisha yake ya kila siku. Tunapoeleza dhamira tunamaana mawazo makuu ya mtunzi katika kazi za fasihi ambayo hujidhihirisha katika kazi yoyota ya fasihi ikiwemo utanzu wa nyimbo. Simiyu (2011), anaeleza kwamba nyimbo husheheni mawazo mazito na hudhamiria kuonesha uhusiano wa kijamii migogoro ya kiuchumi, kijamii na kisiasa. Anaendelea kueleza kwamba kupidia nyimbo jamii hubadilika, huburudika, hujifunza huongolewa, huomboleza na hupitisha amali zake na historia.

Kutokana na ukale na umuhimu wa nyimbo kote duniani, utanzu huu umefanyiwa utafiti na unaendelea kutafitiwa na watafiti mbalimbali. Mathalani Finnegan (1970), alifanya utafiti wa fasihi simulizi ya Afrika, nyimbo zikiwemo. Katika utafiti huo anaeleza kwamba nyimbo zinaweza kutofautiana katika muundo, mtindo, maudhui, au dhima, lakini zina kitu kimoja ambacho huzifanya zote zifanane, nacho ni usimulizi. Kutokana na tofauti hizo Finnegan ameziweka nyimbo katika makundi tofauti. Miongoni mwao ni nyimbo za kisiasa, nyimbo za watoto, nyimbo za kazi, kama vile kilimo, uvuvi, ukwezi, ulinzi na uwindaji. Nyimbo hizo zinaelezea mambo yanayojitokeza katika jamii kama vile kufunza, kuelimisha, kubururdisha na kuliwaza.

Naye Gibbe (1980), alifanya uchunguzi na kugundua kwamba nyimbo hutumika katika kuwaelimisha wanandoa kuwa na maadili mema, unyenyekevu, utulivu, ustahamilivu, hekima na kuwa na adabu nzuri. Kutokana na dhima hizo za nyimbo, utanzu huu huwa ni muhimu katika maisha ya kila siku. Mawazo haya yanaungana na yale ya Simiyu (2011), ambaye anasema kwamba kutokana na umuhimu wa nyimbo kila mtu hawezi kuzikosa.

Waziri (2016), alifanya utafiti unaohusu nyimbo za singo na anaeleza kuwa katika jamii nyingi za Afrika watu hufanya sherehe mbalimbali kama vile za; jando, unyago, mwakakogwa, miviga na vipera vyengine vya nyimbo. Sherehe hizo huambatana na nyimbo ambazo huwa na dhima katika jamii kama vile kuburudisha, kuonya, kuwatayarisha vijana kuanza maisha mapya, kutunza historia mila na desturi za jamii na kadhalika.

Kuhusu nyimbo za msewe, mtafiti alifanya mazungumzo na Mzee Ali Khamis maarufu Mshirazi wa Kambini Kichokochwe na alieleza kwamba nyimbo za ngoma ya msewe zilikuwa ni za wageni na zililetwa hapo na Washirazi. Katika Mkoa mzima wa Kaskazini Pemba kuna kikundi kimoja tu ambacho kinajishughulisha na upigaji wa ngoma ya msewe nacho kipo katika kijiji cha Kambini Kichokochwe Wilaya ya Wete Pemba. Pamoja na hayo, alieleza kwamba hapo zamani ngoma hii ya msewe ilikuwa ikichezwa na wazaliwa wa Mchangamdogo wakishirikiana na wazaliwa wa Kambini Kichokochwe ambapo ngoma hiyo ikijulikana kwa jina la Ngoma ya Msewe wa Mchangamdogo. Lakini mnamo mwaka 2016 kulizuka mgogoro baina ya jamii hizi mbili kwa vile kijiji cha Kambini kilikuwa kinajulikana kama Kambini Mchangamdogo, na suluhu ya mgogoro huo kupatikana ilivitenga vijiji hivi viwili na kuwa Kambini Kichokochwe na Mchangamdogo kubakia kama yenewe. Na kwa vile asilimia kubwa ya waimbaji na wachezaji ilikuwa ni wanakijiji wa kijiji cha Kambini Kichokochwe, sasa ngoma hiyo ikatambulika kwa jina la ngoma ya msewe ya Kambini Kichokochwe.

Kama inavyojulikana kwamba jamii ya Wapembakama zilivyo jamii nyengine Afrika na ulimwenguni kote ina nyimbo kadhaa kama vile nyimbo za msondo,

nyimbo za jando na unyago, nyimbo za uganga, nyimbo za watoto, nyimbo za taarabu, nyimbo za ngoma ya kibati na hata nyimbo za msewe. Pamoja na kuwepo kwa nyimbo hizo kumezuka wimbi la kizazi cha sasa miongoni mwa wanajamii ambao wanaona kuwa nyimbo za jadi kama vile msewe hazina maana badala yake wamekuwa wakipenda nyimbo za kisasa kama zile za Bongo fleva, Zenji fleva na taarabu zenye mielekeo ya mipasho. Kwa sababu ya umuhimu wa utanzu huu mtafiti ameona ipo haja ya kufanya utafiti wa nyimbo za ngoma ya msewe zinazopatikana katika Shehia ya Kambini, Wilaya ya Wete Mkoa wa Kaskazini Pemba.

Pia, sababu iliyomsukuma mtafiti kuwa na hamu ya kutaka kufanya utafiti huu ni kwamba katika machapisho aliyoypitia hakuona utafiti uliowahi kufanyika ukiwa na lengo la kuchunguza dhamira na matumizi ya lugha katika nyimbo za ngoma ya msewe wa kijiji cha Kambini Kichokochwe. Vile vile mtafiti alibaini kwamba nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe hadi leo hazijaingizwa katika kumbukumbu za maandishi, jambo ambalo hupelekea kusahaulika. Hivyo utafiti huu unaona ipo nafasi ya kufanyika kwa lengo la kutaka kubaini dhamira na matumizi ya lugha katika nyimbohizo.

1.3 Tatizo la Utafiti

Katika kisiwa cha Pemba, Nyimbo hutumiwa na wanajamii katika sherehe mbalimbali kama vile katika shughuli za harusi, shughuli za kisiasa, kumbukumbu za kuzaliwa Mtume Muhammad (S.A.W), katika mashindano ya wanafunzi wa shule za msingi na sekondari, katika miktadha ya malezi ya watoto na shule za maandalizi kama mbinu ya kufundishia watoto hao. Hii ni kusema kuwa nyimbo zimekuwa zikitumiwa katika katika nyanja mbalimbali za maisha ya wanajamii. Utanzu huu

umewahi kufanyiwa utafiti na watafiti kama vile Wanambisi (1981), Khamis (1998), Amer (1998), Njogu na Wafula (1993), Silau (2013), Ali (2014), Moh`d (2015), Ali (2016), Ali (2016), Waziri (2016), na Ebere (2017). Kwa mfano Ali (2016), alichunguza nyimbo na kuandika makala yenyenye anuani “*Usawiri wa Mwanamke Katika Nyimbo za Harusi: Visiwani Zanzibar.*” Katika makala hiyo anahitimisha kwamba nyimbo hizo zimemsawiri mwanamke wa jamii ya Uswahilini husani Zanzibar zikiendeleza tabia ya unyenyekevu wa mwanamke kwa mwanamme, umuhimu wa kujipamba na kubebeshwa baadhi ya majukumu nyumbani. Haya yote yamedhihirika kupitia matumizi ya lugha katika nyimbo hizo. Utalii uliofanywa na mtafiti umebaini kwamba tafiti nyingi zimefanyika katika utanzu wa nyimbo hata hivyo mtafiti amegundua kuwa hadi sasa hakuna utafiti uliowahi kufanyika kwa lengo la kuchunguza nyimbo za ngoma ya msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba. Hivyo basi, Tatizo la utafiti huu ni kutaka kujua namna vipengele vya lugha na dhamira vinavyojitokeza katika nyimbo za ngoma ya msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba.

1.4 Malengo ya Utafiti

Utafiti huu una lengo kuu na malengo mahususi yafuatayo:

1.4.1 Lengo Kuu

Kubainisha nakuchunguza dhamira na vipengele vya lugha katika nyimbo za ngoma ya msewe Kambini Kichokochwe Mkoa wa Kaskazini Pemba.

1.4.2 Malengo Mahususi

Utafiti huu utakuwa na malengo mahususi yafuatayo:

- i. Kubainisha nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe Mkao wa Kaskazini Pemba
- ii. Kubainisha vipengele lugha vinavyopatikana katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe Mkao wa Kaskazini Pemba.
- iii. Kueleza dhamira zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya Msewe za Kambini Kichokochwe Mkao wa Kaskazini Pemba.

1.5 Maswali ya Utafiti

Utafiti huu utaonggozwa na maswali ya utafiti yafuatayo:

- i. Ni zipi nyimbo za ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe Mkao wa Kaskazini Pemba?
- ii. Ni vipengele vipi vya lugha vinavyopatikana katika nyimbo za ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe Mkao wa Kaskazini Pemba?
- iii. Ni dhamira zipi zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe Mkao wa Kaskazini Pemba?

1.6 Umuhimu wa Utafiti

Utafiti huu utakuwa na umuhimu ufuatao:

Kitaaluma: utafiti huu utawasaidia wanafunzi, walimu, wahadhiri, watafiti na hata wasomaji wa kawaida wa kazi za fasihi, kupata marejeleo muhimu yanayohusiana na nyimbo hasa nyimbo za ngoma ya msewe. Kwa vile nyimbo za msewe hazijafanyiwa utafiti wa kutosha, utafiti huu utakuwa ni suluhisho la uhaba wa marejeleo yanayohusiana na nyimbo hizo.

Kiutamaduni: Utafiti huu utaziweka wazi dhamira ambazo zinajadiliwa katika nyimbo za ngoma ya msewe. Kwa hivyo, jamii itaona masuala mbalimbali yanayohusu utamaduni wa Mswahili. Pia, utafiti huu utauingiza katika maandiako utanzu wa nyimbo za msewe na hivyo kubakia kuwa ni kumbukumbu kwa kizazi cha sasa na cha baadae.

1.7 Mipaka ya Utafiti

Jamii ya Kambini Kichokochwe ina aina kadhaa za nyimbo ambazo zimekuwa zikiimbwa kwa miongo kadhaa. Nyimbo hizo ni pamoja na nyimbo za ngoma ya msondo, nyimbo za singo, nyimbo za ngoma ya uganga, nyimbo za ngoma ya boso, nyimbo za kisiasa, nyimbo za ngoma ya msewe, nyimbo za watoto, nyimbo za taarabu, nyimbo za jando na unyago na kadhalika. Kwa vile jamii hii ina nyimbo nyingi za aina kwa aina ambazo si rahisi kuzitafiti nyimbo zote hizo kwa wakati mmoja. Hivyo mtafiti ameamua kufanya utafiti wa nyimbo za ngoma ya msewe zinazopatikana katika kijiji cha Kambini Kichokochwe kisiwani Pemba kwa vile amebaini kuwa nyimbo hizo bado hazijafanyiwa utafiti katika kipengele cha dhamira na matumizi ya lugha. Pia, utafiti huu utaongozwa na nadharia ya Simiotiki na nadharia ya Mwitiko wa Msomaji. Data za utafiti huu zitakusanywa uwandani na baadae atazitalii ili kubaini dhamira na matumizi ya vipengele vya lugha katika nyimbo hizo.

1.8 Mpango wa Tasnifu

Tasnifu hii ina jumla ya sura tano. Sura ya kwanza ni sura ya utangulizi ambayo inabainisha usuli wa mada ya utafiti, tatizo la utafiti, malengo na maswali ya utafiti huu. Pia, katika sura hiyo mtafiti amebainisha umuhimu na mipaka ya utafiti huu.

Sura ya pili inaeleza mapitio ya kazi tanguliuzi. Katika sura hiyo kuna ufanuzi wa dhana muhimu kama vile vipengele vya matumizi ya lugha katika kazi za fasihi na dhana ya dhamira. Aidha, katika sura hiyo kunaelezwa mapitio ya kazi tangulizi kuhusu nyimbo na pengo la utafiti. Pia, sura hiyo imebainisha na kueleza nadharia ya Mwitiko wa Msomaji na Simiotiki ambazo zimeongoza utafiti huu.

Sura ya tatu inahusu mbinu za utafiti, na sura ya nne imefanya uwasilishaji na uchambuzi wa data za utafiti huu. Surahii imegawika katika sehemu tatu kuu. Sehemu ya kwanza imebainisha data zinazohusu aina za nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe. Sehemu ya pili inahusu vipengele vya lugha katika nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe na sehemu ya tatu inahusu data za dhamira zinazopatika katika nyimbo hizo. Sura ya tano imetoa muhtasari wa tasnifu hii, matokeo ya utafiti na mapendekezo.

SURA YA PILI

MAPITIO YA KAZI TANGULIZI NA MKABALA WA NADHARIA

2.1 Utangulizi

Sura hii imefanya mjadala na uwasilishaji wa mapitio ya maandiko yanayohusiana na mada itakayotafitiwa. Pia, sehemu hii imewasilisha nadharia ya Simiotiki na nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ambazo itaongoza utafiti huu. Sehemu hii ina sehemu ndogo ndogo ambazo ni ufanuzi wa dhana ya dhamira, ngoma ya msewe, lugha na vipengele vya lugha, tafiti kuhusu nyimbo, pengo la utafiti na ufanuzi wa nadharia ya Simiotiki.

2.2 Ufanuzi wa Dhana Mbalimbali

2.2.1 Dhana ya Dhamira

Dhamira ni sehemu ya vipengele vya maudhui katika kazi za fasihi. Wamitila (2002) anasema, dhamira ni ile jumla ya maana anayoivumbua mwandishi aandikapo na jumla ya maana anayoipata msomaji katika usomaji wake. Kupitia maelezo haya mtafiti amepata uelewa kwamba dhamira ni mawazo au jambo analolibaini msomaji ambalo linajadiliwa na msanii katika kazi yake. Tunasema kwamba dhamira ni mjadala kwa sababu ni mtazamo wa msanii juu ya jambo fulani.

Aidha, Jilala (2016), anasema kwamba dhamira ni jumla ya mambo yote yanayojadiliwa katika kazi ya fasihi. Maana hii tunakubaliana nayo kwa upande mmoja. Hata hivyo kwa uzoefu wa mtafiti anaona kuwa maana ya Jilala (ktj) huweza kuingiza mambo ambayo si dhamira. Maana hii huweza kuvifanya vipengele vyote vya maudhui kama ni sehemu ya dhamira. Ukweli ni kwamba dhamira ni sehemu tu ya maudhui katika kazi za fasihi.

Naye Wamitila (2002) anaeleza kuwa dhamira hutumiwa kurejelea mada ya kazi fulani, ujumbe au lengo la kazi hiyo. Anaendelea kueleza kuwa dhamira ni ile jumla ya maana anayoivumbua mwandishi aandikapo na jumla ya maana anayoivumbua mwanafasih na anavyoivumbua msomaji ama msikilizaji wa kazi hiyo.

Kwa muhtasari, mtafiti anaweza kusema kwamba dhamira ni jambo linalozungumzwa na mwandishi katika kazi yake. Haya ni mawazo aliyonayo msanii ambayo hujichomoza katika utunzi wa kazi husika. Suala muhimu la kuzingatia ni kwamba dhamira katika fasihi huwa ni muono wa msanii kuhusu jambo au mazingira ya kijamii. Hii ni kusema kwamba mawazo hayo huweza kuwa chanya au hasi kutegemea namna ukweli wa jambo linalojadiliwa.

2.2.2 Matumizi ya Luga

Matumizi ya lugha katika kazi za fasihi ni namna mtunzi wa kazi hizo anavyoitumia lugha kisanaa (Njogu na Mwai, 1991). Miiongoni mwa vipengele vya lugha ambavyo hutumiwa na msanii ni vile vya kitamathali. Kuhenga (1977), na Wamitila (2008) wamefafanua dhana ya tamathali za semi. Wanasema dhana ya tamathali inatumiwa kwa upana ili kujumlisha sifa nyingi za kimtindo ambazo hutumiwa katika kazi za kifasihi. Wataalamu hawa wanakubaliana kuwa dhana hii hutumika kuelezea aina ya ukiushi wa kimakusudi katika matumizi ya lugha, na ukiushi huu unaweza kuwa wa kimaana au wa kimuundo. Katika ukiukaji huu, neno au kifungu fulani hutumiwa kwa maana ambayo ni tofauti na maana ya kimsingi.

Mbatiah (2001:77) anasema kuwa, tamathali za usemi ni ukiushi wa kimakusudi wa matumizi ya lugha katika viwango vya maana na mpangilio wa maneno ili kuleta maana mpya au msisitizo. Kwa hivyo tamathali ya usemi ni fungu la maneno ambalo

limegeuzwa maana yake ya kiurejelezi au asilia na kuwa na maana nyingine.

Zifuatazo ni baadhi ya tamathali za semi zinazotumiwa katika kazi za fasihi.

2.2.2.1Sitiari

Hii ni tamathali ya ulinganishi usiokuwa wa moja kwa moja. Mbinu hii huwa haitumii maneno ya ulinganishi kama vile; ‘kama’, ‘ja’, ‘mfano wa’, ‘tamthili ya’, n.k.Tamathali hii hulinganisha vitu viwili kwa njia ya moja kwa moja. Hutumia sifa za kitu kimoja kuelezea kitu kingine bila kutumia kilinganishi (Njogu na Chimerah 1999; na Wamitila 2008).

2.2.2.2Jazanda

Jazanda ni mafumbo ambayo yameficha maana. Huwa na muundo wa kisitiari. Ni sawa na ‘istiara’ yaani “kilichositiriwa” (Njogu na Chimerah 1999). Istiara ni dhana ambayo hutumiwa kuelezea aina fulani ya sitiari iliyopanuliwa. Hutumiwa kuelezea hali ambapo hadithi fulaniinaweza kufasiriwa kwa namna tofauti. Wahusika au matukio yanayopatikana katika hadithi hiyo huwa na maana nyingine zaidi ya ile ya kijuujuu. Hulinganishwa na watu au matukio yaliyo nje ya ulimwengu wake (Wamitila, 2003 na 2008).

2.2.2.3Tashbiha

Hii ni tamathali ya usemi ambapo vitu viwili hulinganishwa kwa njia ya moja kwa moja. Ulinganishaji huu hutambulishwa na matumizi ya viungio: ‘kama’, ‘mfano wa’, ‘mithili ya’, ‘ja’, ‘kama vile’, ‘sawa’, ‘tamthili ya’, ‘kulingana na’, ‘fanana na’ n.k. Tamathali hii hutumiwa sana katika kazi za kifasihi na huwa na mchango mkubwa katika kuyawasilisha maudhui na mawazo ya mwandishi (Wamitila, 2003).

2.2.2.4 Kinaya/Kejeli

Hii ni mojawapo ya tamathali za usemi ambazo hutumiwa kwa mapana katika fasihi. Kinaya hujengwa kwenye msingi wa kuwepo mgongano au ukinzani fulani kati ya hali halisi na matarajio ya wanaohusika. Kinaya hutokea pale ambapo maneno yanayotumiwa yanaelekea kukinzana na maana inayohitajika katika muktadha maalum na inayokusudiwa na msemaji (Wales 1990).

2.2.2.5 Takriri

Takriri ni urudiaji wa silabi, maneno, mistari au vifungu vinavyolingana katika kazi ya sanaa (Msokile, 1992). Lengo kuu la mwandishi kurudiarudia maneno au vipengele hivyo ni kutilia mkazo jambo linalolelezwa.

2.2.2.6 Tashihisi

Hii ni tamathali ya usemi ambapo vitu visivyokuwa na uhai ama vyenye sifa za kidhahania vinapewa sifa za binadamu. Katika hali hii, kitu kisicho binadamu, iwe ni mnyama au mdudu hupewa sifa ya binadamu. Hii ni kwa kuwa maana ya tashihisi ni kunafsisha au kufanya kitu kuwa na maumbile au mahasa kama vile nafsi ya mtu (Kuhenga, 1977).

Vipengele hivi vyta lugha vilivyobainishwa katika sehemu hii vitamsaidia mtafiti kupata uelewa wa namna ya kuvibainisha vipengele vyta lugha katika nyimbo za ngoma ya msewe. Ni dhahiri kuwa kutokana na mjadala huu itakuwa rahisi kubaini na baadae kuvibainisha kwa kuzingatia sifa zake.

Tafiti nyingi zimewahi kufanyika zikichunguza vipengele mbalimbali vyta fani na maudhui katika nyimbo. Baadhi ya watafiti hao ni Finnegan (1970), Wanambisi

(1981) Njogu na Mbaupe (2007), Silau (2013), Ali (2014), Moh`d (2015), Ebere (2017), Kadallah (2018), nakadhalika. Juhudi za watafiti kuhusu nyimbo katika bara la Afrika zimewahi kufanywa na wageni na wenyeji wa bara hili. Moja kati ya watafiti waliowahi kuchunguza utanzu wa nyimbo ni Finnegana (1970) ambaye aligundua kuwa nyimbo za kisiasa barani Afrika hazikuchipuka hivi karibuni bali zimekuwapo tangu zamani. Anaendelea kueleza kwamba mashairi ambayo yaliimbwa kuwasifu watawala ni mfano wa nyimbo za kisiasa. Kwa hivyo, Finnegana anasema kwamba kuzuka na kuenea kwa nyimbo za kisiasa kunahusishwa moja kwa moja na kuzuka kwa vyama vyaa kisiasa. Maelezo ya haya ya Finnegana kuhusu chimbuko la nyimbo za kisiasa yanahitaji kufanyiwa utafiti zaidi ili kubaini ukweli huo iwapo ni kwa jamii yejote ya Afrika au ni baadhi tu. Hata hivyo, mjadala huu utamsaidia mtafiti kufikia lengo la utafiti huu kutokana na ukweli kwamba kwa miongo kadhaa nyimbo za msewe zimekuwa zikiimbwa katika mikutano ya hadhara ya vyama vyaa siasa katika visiwa vyaa Zanzibar. Hivyo ni wazi kuwa nyimbo hizo zina dhamira zinazohusu masuala ya kisiasa. Kwa mantiki hiyo mtafiti atachunguza namna gani dhamira ya siasa inavyojidhihirisha ama isivyojidhihirisha katika nyimbo zitakazotafitiwa.

Vile vile, Silau (2013) alifanya uchunguzi unaohusu “*Kutathmini Dhima ya Nyimbo katika Kukuza na Kuimarisha Malezi, Mfano wa Kabilia la Wakaguru.*” Katika utafiti huo kumegundulika kwamba thamani ya nyimbo inakuwepo pale tu inapofanya kazi iliyokusudiwa wa kulinda mfumo mzima wa uendeshaji wa maisha kwa kutoa mafunzo. Kwa mfano, nyimbo zinazohusu usafi wa mwanamke. Mwanamke anapaswa muda wake wote awe msafi, shughuli za unyagoni ndiko anakopata

mafunzo hayo. Pia, nyimbo za jando na unyago hutoa mafunzo kwa wari na jamii kwa ujumla. Utafiti huu pia utakuwa na umuhimu kwa matafiti kutokana na kwamba umedokeza kwamba kila nyimbo zina mafunzo mahususi yanayohusu hadhira na jamii kwa ujumla. Kwa hivyo, mtafiti atachunguza namna dhamira za zinavyojitokeza katika nyimbo ngomaza Msewe.

Aidha, uwanja huu wa nyimbo uliwahi kutafitiwa na Rashid (2013) ambaye utafiti wake ulikuwa na mada isemayo "Mafunzo ya Nyimbo za Jando na Unyago kwa Jamii ya Wahiyao wa Masasi, Tarafa ya Lulindi." Utafiti huo uligundua kuwa jamii ya Wahiyao wanatumia jando na unyago kama sehemu ya kuonesha utajiri na ufukara wao. Aidha, matokeo ya utafiti huo yalionesha kuwa vijana wanaowekwa jandoni na unyagoni ni wa umri mdogo kati ya miaka 2-5. Kwa vile mafunzo hayo hutolewa wakati ambapo watoto hao wakiwa na umri mdogo hawawezi kutunza mafunzo ya jando na unyago. Athari yake ni kwamba watoto hao hukosa mafunzo imara na hatimae ni kuijingiza katika uvunjifu wa maadili ikiwemo kushiriki katika uasharati na kupata mimba katika umri mdogo. Ingawa utafiti wa Rashid ulijikita kuchunguza nyimbo za jamii tofauti na zile zitakazochunguzwa katika utafiti huu, ni wazi kwamba mtafiti alifaidika na utafiti huo kutokana na kujifunza namna data zinazohusu nyimbo zinavyoweza kukusanywa, kuchambuliwa na kuwasilishwa katika utafiti wa kisayansi.

Utafiti unaohusu nyimbo pia umewahi kufanywa na Ali (2014) akiwa na mada "Taashira na Utendaji katika Nyimbo za Harusi za Waswahili, Kisiwani Unguja." Katika utafiti huo aligundua kuwa taashira katika nyimbo za harusi za Zanzibar zina umuhimu wa kitamaduni na manufaa katika kuwaelezea bwana na bibi harusi

matarajio ya maisha yao kama wenzao. Aidha, utafiti huo ulibaini kuwa utendaji katika nyimbo za harusi za Waswahili zina umuhimu wa kimiviga. Katika utafiti huo mtafiti alipata uwelewa wa namna nyimbo zinavyotumiwa kubeba mafunzo mbalimbali katika ndoa za Waswahili. Hivyo, kwa sababu hiyo mtafiti amepata uwelewa wa namna ya kubaini data zinazohusu dhamira za nyimbo zitakazokusanywa na mtafiti.

Mtafiti mwengine aliyefanya utafiti katika nyimbo ni Moh'd (2015) ambaye alichunguza dhima za nyimbo ya ngoma ya Msondo wa Pemba. Katika utafiti huo alibaini kuwa nyimbo za ngoma ya msondo zina dhima ya kutoa mafunzo kwa wanandoa kwa kuwafanya wawe wavumilivu, wawe na maelewano baina yao na jamii iliyowazunguka, wawe na maadili mema katika jamii wanayoishi nakadhalika. Utafiti wa Moh'd (2015) nao utakuwa na mchango mkubwa katika kufikia malengo ya utafiti huu. Utafiti huo ulichunguza dhima za nyimbo za Msondo wa Pemba na ultumia nadharia ya Simiotiki kama itakavyotumika katika utafiti huu. Kwa mantiki hiyo mtafiti alipata uwelewa kuhusu matumizi ya nadharia katika uchambuzi wa kazi za fasihi alijifunza na ya kurejelea misingi ya nadharia ya Simiotiki katika uchambuzi na uwasilishaji wa data.

Naye Ali (2016) alifanya utafiti wenye mada “Kuchunguza Dhamira katika Nyimbo za Watoto: Mfano Kutoka Shehia ya Mchangamdogo Kisiwani Pemba.” Utafiti huo uligundua kuwa nyimbo za watoto za Shehia ya Mchangamdogo zina dhamira ya wizi, utelekezaji wa watoto, umuhimu wa elimu, ukewenza, kukubali wasia na nyenginezo. Pia, katika utafiti huo Ali (ktj)alichunguza matumizi ya vipengele vya lugha. Utafiti huu una manufaa makubwa katika kufikia malengo ya utafiti huu. Hii

ni kwa sababu utafiti huo ulitafiti dhamira za nyimbo za watoto katika jamiiya Mchangamdogo ambayo inaenda sambamba na mada ya utafiti huu. Pia, utafiti huo ulichunguza matumizi ya lugha kama ilivyofanyika katika utafiti huu. Hivyo mtafiti ameona namna ya kuyafikia malengo ya utafiti huu yanayojikita kuhusu dhamira na matumizi ya vipengele vya lugha. Pengo liliopo kati ya tafiti hizi mbili ni kwamba utafiti wa Ali ulijikita kuchunguza nyimbo za watoto lakini utafiti huu utajikita kuchunguza nyimbo za ngoma ya Msewe.

Ali (2016), alifanya uafiti uliokuwa na mada "Kuchunguza Dhamira za Nyimbo za Uganga katika Jamii za Waswahili Wilaya ya Mkoani Kusini Pemba." Katika utafiti huo kuligundulika kwamba katika nyimbo za uganga kuna siri ambazo zimejificha na zilihitaji kuekwa bayana na mtafiti. Dhamira zilizogundulika katika nyimbo za uganga ni pamoja na mmong`onyoko wa maadili, umoja na mshikamano, malezi, matabaka na kadhalika. Katika utafiti huo, pia mtafiti alichunguza vipengele vya fani na lugha ikiwemo. Kwa ujumla utafiti huo utakuwa na manufaa makubwa katika kufikia lengo la utafiti huu. Manufaa hayo yanajitokeza kutokana na kwamba mtafiti alipata uelewa wa namna ya kutafiti dhamira na matumizi ya lugha kama alivyofanya Ali katika utafiti huo. Pia, utafiti huo uliongozwa na nadharia ya Simiotiki kama itakavyofanyika katika utafiti huu.

Ebere (2017), alifanya utafiti wenyе mada "Theme and Style of Igbo Birth Songs." Katika utafiti ilibainika kwamba wanawake wa kabilia la Igbo wamekuwa wakijitenga na nyimbo hizo pamoja na kufunza maadili mema. Hivyo utafiti ukapendekeza kwamba nyimbo hizo zinatunza mila nadesturi hivyo inapasa watu kuziendeleza. Utafiti huu ingawa ulifanyika katika jamii tofauti na zile za Uswahilini

hata hivyo utamsaidia mtafiti kutokana na kuona namna ya kuchambua na kuwasilisha data za utafiti huu.

2.3 Pengo la Utafiti

Tafiti kuhusu nyimbo si jambo geni katika taaluma ya fasihi ikiwemo fasihi ya Kiswahili. Kwa vile nyimbo zilianza zamani na zinahusishwa na tanzu za mwanzo mwanzo katika taaluma ya fasihi hata tafiti zake zi haba katika nyanja mbali mbali. Pamoja na ukweli huo nyimbo za ngoma ya Msewe ambazo zimekuwa zikiimbwa katika kijiji cha Kambini Kichokochwe bado hazijatafitiwa ingawa nyimbo hizo ni za zamani sana katika jamii ya Wapemba. Hivyo basi, utafiti huu umenuia kuchunguza dhamira na matumizi ya lugha katika nyimbo za ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe kisiwani Pemba.

2.4 Nadharia

Nadharia ni mawazo yaliyotafitiwa kwa kina ili kumuongoza mtu katika jambo fulani. Katika mkabala wa kifasihi, Simiyu (2011), anaeleza kuwa nadharia ni mwongozo unaomuelekeza mpokezi wa kazi ya fasihi kuifahamu kazi ya fasihi kwa undani zaidi. Anaendelea kueleza kwamba nadharia inaweza kuundwa kutokana na tajriba ya mtu binafsi au juhudzi za kikundi cha watu. Hivyo basi, nadharia huwa kama dira inayowapa wapokezi wa kazi za fasihi vigezo sawa vya kuitathmini kazi ya fasihi. Katika utafiti huu mtafiti ataongozwa na nadharia ya Simiotiki. Nadharia hii imefanyiwa ufanuzi kama ifuatavyo:

2.4.1 Nadharia ya Simiotiki

Wamitila (2002) anaeleza kuwa Simiotiki ni neno la lugha ya Kiyunani lenye maana ya ishara na ambalo linatumika kueleza mielekeo na makundi fulani ya kihakiki.

Makundi hayo na mielekeo hiyo imezuka na mtindo wa kuzihakiki kazi za kifasihi ambapo unaangaza ishara katika kazi hizo. Kuzuka kwa nadharia hii kunahusishwa kwa kiasi kikubwa na miaka ya 1970. Wakati huo kulikuwa na mwelekeo mkubwa wa kuuasi na kuuwacha umuundo ambao ulikuwa umeutawala uhakiki wa kifasihi katika miaka ya 1960. Licha ya kuzuka kwake wakati wa simiotiki imefaidi kutokana na mawazo ya mwanaisimu wa Ki-swizi, aliyejulikana kwa jina la Ferdinand de Saussare ambaye inasemekana ndie mwanzilishi wa nadharia hii na aliungwa mkono na mwanafalsafa wa Kimarekani aliyejulikana kama Charles-Pierce ambaye nae anahusishwa na kielelezo cha ishara kinachohusishwa na pembe tatu ambazo ni ishara, yambwa na kifasiri. Kwa mujibu wa mwanafalsafa huyu kila ishara huwa yambwa au kitendwa kinachorejelewa.

Kifasiri ni kile kinachochochewa katika akili ya anayeifasiri ishara hiyo. Kimsingi tunaweza kusema hii ni nadharia inayoshughulika na ishara na uashiriaji katika kazi za kifasihi. Mwelekeo mkubwa wa nadharia hii ni kupendelea neno matini unawafanya baadhi ya wahakiki kuiita nadharia ya umatini.

Sambamba na hilo, pia mwanafalsafa huyu amekuwa mhakiki muhimu katika kuweka misingi mikuu ya nadharia hii. Mawazo yake pamoja na Julia Kristeva yameacha athari kubwa katika ukakiki wa ishara na uashiriaji katika kazi ya kifasihi. Dhana moja muhimu iliyohusishwa na Baithes ni misimbo. Kwa mujibu wa mawazo ya mtaalamu huyu, kila leksia hudhihirisha misimbo au kaida fulani ambazo huwa muhimu katika kuifasiri. Ifuatayo ni misimbo ya nadharia ya Simiotiki.

2.4.1.1 Misimbo ya Nadharia ya Simiotiki

Barthes (1994), anaeleza kwamba kuna aina tano za misimbo inayotumika katika kazi za fasihi ambazo kwa pamoja huunda nadharia ya Simiotiki. Aina hizo ni

msimbo wa kimatukio, msimbo wa kihemenetiki, msimbo wa ki-seme, msimbo wa kiishara na msimbo wa kiurejelezi. Nadharia ya Simiotiki haiwezi kukamilika bila ya kurejelea mawazo ya Barthes kuhusu misimbo mitano ya usomaji ambao ni mionganoni mwa mihimili mikuu ya nadharia hii. Mtaalamu huyu anafafanua misimbo mitano kama ifuatavyo:

Msimbo wa Kimatukio: Huu unahusisha jinsi msomaji anavyouunda na kuuelewa msuko wa kazi hiyo kwa kuangalia jinsi matukio hayo yanavyofuatana kiathari au kisababishi.

Msimbo wa Kihemenetiki: Huu nao unahusu tataruki na unajulikana na baadhi ya wahakiki kama msimbo wa kusimulia au kutamka hadithi. Msimbo huu unaweza kufumbatwa kwenye anuani ya kazi za kifasihi.

Msimbo wa Ki-seme: Msimbo huu unahusiana na jinsi msomaji atakavyoishia kuipata picha ya muhusika fulani wa kifasihi.

Msimbo wa Kiishara: Huu ni msimbo muhimu katika usomaji na uhakiki wa kazi za kifasihi. Msimbo huu unahusishwa na jinsi ambavyo wasomaji wanaovumbua maana ya kiishara katika kazi za kifasihi.

Msimbo wa Kiurejelezi: Msimbo huu unajengwa kutokana na viashiria vya utamaduni unaorejelewa katika kazi inayohusika. Urejeshi huu huunda uhalisi mahususi kutokana na matumizi ya vitu fulani vinavyoilewaka na wasomaji na kwa njia hiyo huipa kazi fulani nguzo kitamaduni.

Nadharia ya Simiotiki imekuwa ikikosolewa na wahakiki kwa kujikita zaidi kuchambua vipengele vya fani kuliko maudhui (Wamitila, 2002). Pamoja na kasoro

hiyo mtafiti ataitumia msimbo wa kiishara katika uchambuzi wa data zinazohusiana na vipengele veya lugha na msimbo ambavyo vinajikita katika lengo mahususi la kwanza la utafiti huu. Hivyo kwa sababu ya mapungufu ya nadharia ya Simiotiki ataitumia nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ili kuziba pengo linalohusu uchambuzi wa data za lengo la kwanza na la tatu litalojikita kubainisha nyimbo za msewe na dhamira zinazopatikana katika nyimbo za msewe.

2.4.2 Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji

Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ni mionganoni mwa nadharia ambazo zinatumwiwa na watafiti wa kazi za fasihi katika kukamilisha malengo yao ya utafiti. Njogu na Wafula (2007) wanaeleza, Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ambayo husisitiza nguvu za msomaji, iliasisiwa na wahakiki wa Kijerumani mwishoni mwa miaka ya (1960). Mionganoni mwa waasisi wa nadharia hii ni Robert C.Holub, Hans Robert Jauss na Wolfgang Isser. Njogu na Wafula (wameshatajwa) wanamnukuu Holub akieleza kwamba, nadharia ya upokezi ambalo ni jina jengine la nadharia ya Mwitiko wa msomaji, ni mabadiliko ya jumla ya umakinikaji kutoka kwa mwandishi na kazi yake kwenda kwa matini na msomaji. Nadharia ya Mwitiko wa msomaji inaakisi mabadiliko ya mbinu katika historia ya fasihi na ilizingatiwa kama jibu kwa jamii, wanazuoni na maendeleo ya fasihi huko Ujerumani magharibi mwishoni mwa (1960).

Waitifaki wa nadharia hii wanashikilia kwamba, kazi ya fasihi hupata maana baada ya kukabiliwa matini hiyo na msomaji. Msomaji au mpokezi wake huipa maana kazi hiyo kutokana na uzoefu wake wa maisha. Kwa hivyo nadharia ya Mwitiko wa msomaji hufasili fasihi kama mchakato wa namna msomaji na msanii

wanavyoathiriana. Uzoefu wa maisha wa msomaji unaweza kutoa tafsiri tofauti kwa kazi ya fasihi kutoka msomaji mmoja na mwengine.

Wafula na Njogu wanaeleza kwamba nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ina mitazamo mbalimbali ambayo hujikita kwa wale wanaofanya majaribio ya kisaikolojia kwa kikundi maalumu cha wasomaji. Hawa ni Reuven Tsur, Richard Gerring, David Miell na Donald Kuiken. Wengine ni wale wanaochukulia kwamba wasomaji wote wa kazi ya fasihi wataipokea kwa njia iliyosawa. Pia, wapo wanaoangazia kwenye tajriba za kipekee za msomaji. Hawa ni pamoja na C. C. Lewis, (1961), Stanley Fish (1967), na Normana Holland (1968), ambao walikuwa Wamarekani.

Wananadharia hao wanaeleza kuwa kazi ya fasihi inajikita katika ishara na taswira. Ishara na taswira hizo za matini za kifasihi huwa hazina maana moja bali zinakuwa na maana zaidi ya moja. Msingi mkuu wa nadharia hii ni kwamba kazi yoyote ya sanaa hurejelea kazi inayosomwa kwa tafsili ili ithibitishwe kuwa kazi hiyo inaafikiana na yale yanayolingana na uzoefu wa wanajamii. Aidha, hubainisha jinsi miktadha ya matini isiyohusiana moja kwa moja na maandishi inavyoweza kuhuishwa na kutangamanishwa na msomaji.

Mihimili ya Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji

Njogu na Wafula (2007), wanasema kwamba wananaadharia ya Mwitiko wa Msomaji huuliza maswali ambayo kwayo misingi ya nadharia hii imejiegemeza. Maswali hayo ni kuna uwiano wowote kati ya maana inayosomwa na jinsi msomaji anavyoihakiki? Je, kila kazi ya fasihi ina maana kufuatana na msomaji binafsi na namna anavyoichukulia? Kuna wasomaji ambao husoma na kufasiri kazi za fasihi vizuri

zaidi kuliko wasomaji wengine. Na msomaji hutumia vigezo gani kujijulisha iwapo mawazo yake juu ya kazi fualani yanafaa au hayafai?

Mapungufu ya Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji

Kila nadharia huwa na faida na mapungufu yake. Vivyo hivyo nadharia ya Mwitiko wa Msomaji inafafanuliwa Njogu na Wafula (2007) kwamba Stanley Fish anaikosoa nadharia ya Mwitiko wa Msomaji kwa kusema kwamba sanaa ya maneno haichanganuliwi kwa kutumia mikakati ya jaribio la kisayansi kama inavyoangaziwa na waitifaki wa nadharia hii. Yule anayefanya jaribio la kisayansi huweka mpaka wa kihisia na kimawazo kati ya nafsi yake na jambo linalomshughulisha. Hii ni kusema kwamba nadharia hii inakiuka misingi ya kisayansi.

Pamoja na mapungufu hayo yaliyoelezwa hapo juu nadharia ya Mwitiko wa Msomaji itatumika na mtafiti kumuongoza katika utafiti huu wakati wa kuchambua data za utafiti za lengo mahususi la pili na la kwanza kutokana na ukweli kuwa bado inatoa nafasi ya kumpa fursa mtafiti kutalii kwa kina na kutathmini kiini cha nyimbo hizo na dhamira ambazo zitajitokeza katika nyimbo za msewe. Kwa mantiki hiyo, mtafiti ataitumia mihimili inayobainishwa na Njogu na Wafula (2007) kama inavyojidhihirisha hapo juu ili kufanya uchambuzi wa data za lengo la mahususi la kwanza na la tatu la utafiti huu.

2.5 Hitimisho

Sehemu hii imefanya uwasilishaji na mjadala wa mapitio ya kazi tangulizi na nadharia zitakazotumika katika utafiti huu hadi kukamilika. Mtafiti ametaliit machapisho mbalimbali ambayo hatimae yamemuwezesha kubainisha pengo la utafiti huu ambalo linatoa uthabiti wa nafasi ya kufanyika utafiti unaohusu fani na

dhamira katika nyimbo za ngoma ya msewe za jamii ya Kambini Kichokochwe kisiwani Pemba. Pia, utafiti huu utaongozwa na nadharia ya Simiotiki na nadharia ya Mwitiko wa Msomaji. Hivyo sehemu inayofuata inafanya uchambuzi wa vipengele vyatya mbinu za utafiti zitakazotumika katika kukusanya, kuchambua na kuwasilisha data za utafiti huu.

SURA YA TATU

MBINU ZA UTAFITI

3.1 Utangulizi

Katika sura hii mtafiti amewasilisha na kujadili mbinu zitakazotumika katika utafiti huu. Katika suara hii kumbainishwa eneo la utafiti, usanifu wa utafiti, sampuli na usampulishaji, data na aina za data, uchambuzi wa data, uthabiti, kuaminika kwa data na maadili ya utafiti. Mwisho kumetolewa hitimisho.

3.2 Usanifu wa Utafiti

Dhana ya usanifu wa utafiti ina maana ya namna utafiti utakavyokuwa kwa mujibu wa data zitakavyofanyiwa uchambuzi. Hivyo utafiti huweza kuwa na muundo wa kimaelezo ama kitarakimu. Enon (1999), anaeleza kuwa, muundo wa kimaelezo ni njia ya ukusanyaji na uchambuaji wa data kwa njia ya maelezo, ambapo nambari huwa hazitumiki. Kwa upande mwengine muundo wa kitarakimu, ni muundo ambao data za utafiti hufanyiwa uchambuzi na uwasilishaji kwa kutumia nambari. Hata hivyo, Salim (2015), anaeleza kuwa mara nyengine utafiti huweza kuchanganya muundo wa kitarakimu na ule wa kimaelezo kutegemea data zitakavyokusanywa. Hivyo basi, utafiti huu utatumia muundo wa kimaelezo. Hii ni kwa sababu data zitakazokusanywa zitachambuliwa kwa kutumia maelezo.

3.3 Eneo la Utafiti

Eneo la utafiti ni sehemu ya kijiografia ambayo hufikiwa na mtafiti kwa minajili ya kukusanya data zinazohusu utafiti wake (Enon, 1998). Katika utafiti huu eneo la utafiti litakuwa ni Kambini Kichokochwe, Mkoa wa Kaskazini Pemba. Mtafiti amechagua eneo hili kwa sababu ndio ambako kunapatikana kikundi cha watu ambao

wamekuwa wakiimba nyimbo na kucheza ngoma ya Msewe. Kwa mantiki hiyo, mtafiti anaamini kwamba itakuwa rahisi kupata data zitakazojibu maswali ya utafiti huu.

3.4 Sampuli na Usampulishaji

3.4.1 Sampuli

Sampuli ni kundi dogo la watu kutoka kundi kubwa ambalo litatafitiwa. Kothari (2004) anaeleza kuwa sampuli ni dhana yenyе kumaanisha watu au vitu vilivyoteuliwa kujibu maswali ya utafiti kutoka katika kundi linalotafitiwa. Katika utafiti huu sampuli itakayotumiwa ni sampuli ya watu 20 wenye umri kati ya miaka 40 na zaidi. Watu hawa wawe na sifa ya kuzitambua nyimbo za ngoma ya msewe. Mtafiti amechagua sampuli hii akiamini kwamba kundi hili ndilo linalozifahamu nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe Mkoa wa Kaskazini Pemba.

3.4.2 Usampulishaji

Usampulishaji ni njia ambazo huzitumia mtafiti kuwapata watafitiwa wake. Enon (1998), anaeleza kwamba ni mchakato wa kuchagua kikundi cha vitu au watu ili kitumike katika utafiti kama kiwakilishi cha kundi lolote linalotafitiwa. Katika utafiti huu mtafiti atatumia mbinu ya usampulishaji usiokuwa nasibu. Kothari (2004), anaeleza kuwa usampulishaji usio nasibu hautoi fursa kwa kila mtafitiwa kupata fursa ya kuchaguliwa kutoa data. Wanaopata fursa ya kuchaguliwa ni wale tu wenye sifa zinazohitajika. Mtafiti atatumia mbinu ya usampulishaji tajwa. Mtafiti anaamini kwamba mbinu hii itafaa zaidi ili kupata watafitiwa ambao wanazielewa nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe Mkoa wa Kaskazini Pemba.

3.4.2.1 Usampulishaji Tajwa

Usampulishaji tajwa ni uteuzi ambao mtafiti kwa makusudi hulenga kuteua kundi la watu ama vitu ambavyo anaamini kwamba atapata data zitazojibu maswali ya utafiti huo. Kwa kutumia mbinu hii watafitiwa hutaja watafitiwa ambao wanauwezo wa kutoa data zinazohitajika. Enon (1998), anaeleza kuwa kwa kutumia sampuli tajwa mtafiti huwapata watafitiwa kwa kutajwa na watu wengine. Hivyo, mtafiti ataendelea na mchakato wa kutajiwa watafitiwa ambao atawasaili hadi watapofikia 20.

3.5 Aina za Data

Kama ilivyo kwa tafiti za kisayansi, utafiti huu utatumia data za aina mbili. Data hizo ni data za msingi na data za upili. Ufafanuzi wa data hizi umefanywa kama ifuatavyo:

3.5.1 Data za Msingi

Data za msingi ni zile zinazokusanywa na mtafiti ambazo baada ya kufanyiwa uchambuzi na uwasilishaji ndio hutoa majibu ya maswali ya utafiti husika. Kothari (2004), anaeleza kwamba Data za msingi ni zile zinazokusanywa kwa mara ya kwanza na hivyo ni data halisi. Kwa kawaida data za msingi huwa hazijapata kukusanywa na mtafiti mwengine ye yote kwa ajili ya utafiti kama huu ambao unakusudiwa kufanyika. Katika utafiti huu data za msingi zitakusanywa kutoka kwa wakaazi 20 wa kijiji cha Kambini Kichokochwe Wilaya ya Wete Mkoa wa Kaskazini Pemba. Mtafiti anaamini kwamba kundi hilo litatoa data zitazojibu maswali ya utafiti huu.

3.5.2 Data za Upili

Data za upili ni data ambazo zilikwisha fanyiwa utafiti hapo kabla. Panneerselvam (2012), anaeleza kuwa data za upili ni data ambazo hukusanywa kutoka vyanzo

ambavyo vimeshatafitiwa kwa matumizi ya sasa na baadae. Anafafanua kwamba data za upili huwa hazitumii gharama kubwa zikilinganishwa na zile data za msingi. Katika utafiti huu data za upili zitakusanywa katika vitabu, tasnifu na makala mbalimbali, tovuti na wavuti zinazohusiana na mada inayotafitiwa. Data hizo zitakusanywa katika Maktaba kuu ya Zanzibar, Maktaba ya Chuo Kikuu cha Taifa cha Zanzibar na Maktaba kuu Pemba. Data za upili hutumika kuandika sura ya pili inayohusu mapitio ya kazi tangulizi na mkabala wa nadharia. Pia, data za upili hutumika kushadidia data za msingi katika sura ya nne inayohusu uchambuzi na uwasilishaji wa data za mzingi.

3.6 Ukusanyaji wa Data

Katika utafiti huu mbinu ya usaili itatumika katika kukusanya data za utafiti. Kothari (2004), anaeleza kuwa mbinu ya usaili ni mchakato wa kukusanya data kutoka kwa watafitiwa kwa kutumia maswali ambayo huulizwa kwa njia ya mdomo na kujibiwa na mtafitiwa kwa njia ya mdomo. Ingawa mbinu hii imekuwa na kasoro ya kutumia muda mkubwa na gharama, hata hivyo katika utafiti huu mtafiti anaiona kuwa itakuwa na faida kubwa katika ukusanyaji wa data zake kutoptana na ukweli kwamba baadhi ya watafitiwa hawajui kusoma wala kuandika. Hivyo, kwa kutumia mbinu hii itamuwezesha mtafiti kupata data anazozikusudia kwa urahisi na usahihi.

3.7 Mbinu za Uchambuzi wa Data

Uchambuzi wa data ni hatua inayochukuliwa na mtafiti ili kuzipanga data za utafiti kutegemea malengo ya utafiti. Kothari (2008), anafafanua kuwa ni kitendo cha kufupisha na kupangilia vizuri data zilizokusanywa kwa namna ambayo zitasaidia kujibu maswali ya utafiti husika. Hivyo basi, katika utafiti huu, data zitapangwa katika shajara maalumu ambalo limegaiwa sehemu tatu kutegemea malengo ya

utafiti huu. Baada ya hapo mtafiti atazifanya uchambuzi data hizo kwa kutumia muundo wa kimaelezo. Mtafiti amechagua mbinu hii kwa sababu huu ni utafiti wa kifasihi na hata data zake zinahusu sanaa ya maneno. Hivyo itakuwa sahihi kuzichambua kwa kutumia njia ya maelezo.

3.8 Uthabiti wa Data, Kuaminika kwa Data na Maadili ya Utafiti

3.8.1 Uthabiti wa Data

Katika taaluma ya utafiti wa kisayansi, uthabiti wa data huelezwa kama usahihi wa data zitazokusanywa. Cohen, et.al. (2000) wanasema kuwa uthabiti wa mbinu za kukusanya data ni utaratibu unaowezesha kupatikana kwa data sahihi na za kuaminika. Ili kufanikisha upatikanaji wa data sahihi mtafiti ataongozwa na nadharia ya Simiotiki na nadharia ya Mwitiko wa Msomaji. Vilevile, usahihi wa mbinu na nadharia za uhakiki wa fasihi zitakazotumika katika utafiti huu zitajadiliwa katika mjadala baina ya mtafiti na msimamizi wake.

3.8.2 Kuaminika

Kuaminika kwa data za utafiti kunatokana na uwezo wa mbinu za utafiti kupata matokeo yaleyale iwapo utafiti utarudiwa kufanyika kwa kutumia mbinu zile zile (Kothari, 2004). Mawazo haya yanafanana na yale ya Furlong na Leovelace, (2000), ambao wanaeleza kuwa kuaminika kwa data za utafiti hujitokeza pale ambapo kunakuwepo na uhusiano katika taarifa zilizotolewa na watu wale wale kwa muda tofauti. Katika utafiti huu, kuaminika kwa data kutahakikiwa kwa kutumia mbinu zitakazotumika katika kukusanya data.

3.8.3 Maadili

Kumar (1999), anaeleza kwamba miongoni mwa vitu muhimu anavyotakiwa kuzingatia mtafitini maadili ya utafiti yanayohusu kupata kibali cha kufanya utafiti pamoja na kutunza siri za watafitiwa. Hivyo basi, katika utafiti huu, maadili ya utafiti yatazingatiwa kabla na baada ya kukusanya data. Kwa kuwa utafiti huu utakuwa wa uwandani mtafiti atahakikisha kuwa data kutoka kwa watafitiwa zimekusanywa kwa usahihi na kufanyiwa uchambuzi wa kifasihi kwa kuongozwa na nadharia ya Simiotiki na nadharia ya Mwitiko wa Msomaji.

3.9 Hitimisho

Katika sura hii mtafiti ameeleza mbinu mbalimbali zitakazotumika katika kukusanya data. Mbinu hizi ndizo zitakazomuongoza mtafiti katika ukusanyaji na uchambuzi wa data na kukamilika kwa utafiti huu. Kwa ujumla sura hii imetua maelezo ya kina yanayohusu jinsi data za utafiti huu zitakavyokusanywa, nani watakuwa ni wateuliwa na wapi zitakusanywa.

SURA YA NNE

UWASILISHAJI, UCHAMBUZI NA MJADALA WA DATA ZA UTAFITI

4.1 Utangulizi

Sura hii inahusu uchambuzi na uwasilishaji wa data za utafiti. Kwa ujumla sura hii imegawanywa katika sehemu kuu tatu. Sehemu ya kwanza inahusu ubainishaji wa nyimbo za ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe. Sehemu ya pili imefanya uwasilishaji na uchambuzi wa vipengele vya lugha kama vinavyotumika katika nyimbo za msewe wa jamii hiyo na sehemu ya tatu imebainisha dhamira zinazopatikana katika nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe. Hivyo uchambuzi na uwasilishaji wa data hizo ulifanywa kama ifuatavyo:

4.2 Nyimbo za Msewe wa Kambini Kichokochwe

Lengo mahususi la kwanza la utafiti huu lilikuwa ni kubainisha nyimbo za ngoma ya Msewe wa Kaskazini Pemba. Mtafiti alikusanya data na kuzifanyia upembuzi na hatimae kuzibainisha kutegemea kigezo cha dhima. Hivyo basi nyimbo za ngoma ya Msewe zilibainishwa kama kwenye makundi mbalimbali kama ifuatavyo:

4.2.1 Nyimbo za Siasa

Kutokana na utafiti uliofaanyika, mtafiti amebaini kuwa kundi la kwanza la nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe ni zile ambazo huonesha dhamira ya kisiasa. Mfano wa wimbo unaoonesha dhamira zakisiasa ni wimbo namba (27), wimbo wa *Karibu*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Karibu baba Lipumba Jimboletu la Kojani
 Wilayahiiya Wete Mkoawa Kaskazini
 Rabbi Molaapenda poutaishi kasukani

Wimbo huo ulikuwa unaimbwa mbele ya Mwenyekiti wa chama cha CUF, mhesimiwa Prof. Lipumba wakati wa harakati za kampeni za kisiasa katika uchaguzi mkuu wa mwaka 2010. Kupitia wimbo huu Lipumba anaelezwa kuwa ataishika sukani, yaani atapata nafasi ya kuiongoza nchi ya Tanzania baada ya uchaguzi huo. Wimbo mwengine wa siasa ni wimbo a namba ishirini na nane (28), wimbo wenye anuani *Tutakupa Kura Zetu* kama unavyojibainisha hapo chini:

Tutakupa kura zetu waume kwa wanawake
Uinue nchi yetu uchumi unawirike
Usijegeuka Punda ukatupiga mateke

Wakati wa usaili watafitiwa walieleza kuwa wimbo huu umekuwa ukiimbwa katika mikutano ya wanasiasa wakati wa kupiga kampeni. Wimbo huo umekuwa ukiimbwa mbele ya wagombea wa nafasi ya uraisi huko visiwani Zanzibar ili kuwabainishia malengo ya wananchi wa visiwa hivyo kwamba lengo la kuwachagua kwao ni matarajio ya kuiinua nchi na kuunawirisha uchumi. Pia ulikususdia kuwaonya wagombea hao pindi wakiyashika madaraka wasijekuwageukia wapiga kura wao wakaanza kuwanyanyasa. Wimbo mwengine ambao unaweza kuekwa katika tapo la nyimbo za kisasa ni wimbo namba kumi na tisa (19), wimbo wenye anuani *Karume Muokozi*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Karume muokozi Karume muokozi
Mwenye uongozi usopingamizi
Kauliwa bure Mapipayangozi

Watafitiwa baada ya kuuimba wimbo huo walieleza kuwa huo ni wimbo wa kisiasa ambao umekuwa ukiimbwa katika mikutano ya siasa ambayo ina lengo la kumuenzi Rais wa kwanza wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar; Mhesimiwa Abeid Amani

Karume ambaye aliuawa kwa kupigwa risasi. Katika wimbo huo tunaelezwa kuwa Karume hakuwa natatizo bali aliuliwa bila ya sababu ya msingi.

4.2.2 Nyimbo Zinazokuza Umoja na Mshikamano

Data zinaonesha kuwa zipo nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe ambazo zinalenga kujenga umoja na mshikamano katika jamii. Kwa mfano, wimbo namba ishirini na nne (24), wimbo wenye anuani *Vijana Tunashangiria* ni mfano wa wimbo wenyekuingia katika kategoria hii. Wimbo huo unaeleza hivi:

Vijanaee sote kwa pamoja tuko uwanjani tunashangilia
Makao makuu ya Polisi kwa kufunguliwa
Yadumu mileeee duwa njema tunayaombea

Kwa mujibu wa watafitiwa wimbo huo uliimbwa wakati wa sherehe za ufugazi wa kituo kidogo cha Polisi kiliopo katika shehia ya Mchangamdogo kwenye wilaya ya Wete mkoa wa Kaskazini Pemba. Shehia ya Mchangamdogo ipo jiranisanana shehi ya Kambini ambako hupatikana ngoma ya msewe ya Kambini Kichokochwe. Wimbo huo uliimbwa wakati watukio hilo kama ni ishara ya umoja na ya kuunga mkono ujenzi wa kituo hicho cha polisi katika eneo hilo. Vile vile, wimbo namba kumi na tatu (13), wenye anuani *Natakja Ujimaunaingia* katika kundi hili la nyimbo za umoja na mshikamano. Wimbo huo unaeleza hivi:

Nataka ujiima balozi, nataka ujiima
Na ujima ntakao si watoto ni watu wazima
Kalitizameni burudoza lakata mliiima

Katika wimbo huo, ilielezwa kuwa waimbaji wamekuwa na lengo la kuhamasisha umoja na mshikamano mionganoni mwa wanajamii. Juhudi za umoja na mshikamano zinafananishwa na burudoza yaani kifaa kinachotumika kukata milima wakati wahandisi majenzi wanapotengeza barabara. Vile vile, wimbo namba kumi na nne

(14), wimbo wenye anuani *Wamulekaunaingia* katika aina hii ya nyimbo za umoja na mshikamano. Wimbo huo unaimbwa hivi:

Wamuleka wamulolee wamuleka wamelala
Wamuleka wamulolee wamulekawamelala
Wamuleka wamulolee wamulekawamelala

Wimbo huo unapoimbwa huwafanya waimbaji na wachezaji wakiwa katika duara kufanya vitendo sawa kwa pamoja ambavyo huwa ni ishara ya umoja mionganini mwa utekelezaji wa sanaa hiyo. Matukio hayo huifanya hadhira ione juhudhi za pamoja zilizofanywa nawaimbaji na wachezaji hao hadi kufanikiwa kuimba pamoja na kucheza bila ya kupoteana.

4.2.3 Nyimbo Zinazosifia

Katika jamii kuna mambo na matukio kadhaa ambayo huwafanya wanajamii kuyasifia. Hivyo basi waimbaji wa nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe wamekuwa wakisifu matukio hayo. Baadhi ya nyimbo zinazoweza kuwekwa katika kategoria hii ni pamoja na wimbo namba ishirini (20), wimbo wenye anuani *Sauti za Wanafunzi*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Hizinisautizetuwanafunzi
Tunawapongezawetuviongozi
Kutupaelimubilaubaguzi

Katika wimbo huo, waimbaji wanawapongeza viongozi wa serikali kutokana na kuendeleza sera ya elimu bila malipo. Watafitiwa walieleza kuwa wimbo huo umekuwa ukiimbwa na wanafunzi kutoka jamii ya Kambini Kichokochwe ambao wanasoma katika Shule ya Mchangamdogo wakati wa maazimisho ya sherehe za elimu bila malipo ambayo hufanyika kila mwaka katika visiswa vyta Zanzibar. Nyimbo nyengine ambazo zinaingia katika kundi hili ni wimbo namba ishirini na

tatu (23), wimbo wenye anuani *Elimu*, wimbo namba ishirini na tano (25), wimbo wenye anuani 23 *Septemba* kama nyimbo hizo zinavyojibainisha katika kiambatanisho namba moja katika tasnifu hii. Wimbo mwengine wa kusifia ni wimbo namba nne (4), wenye anuani *Kikuku Kyangu* kama unavyojibainisha hapo chini:

Kikuku kyanguu wee hikyooo weeee
 Kutaga na kuanguwaaa
 Natambua mwinyiwe mgangaaa x3

Huu ni wimbo ambao huimbwa ili kusifia mwanamke ambaye yumo katika ndoa. Kikuku kinachoelezwa katika wimbo huu ni taswira inayotupatia picha ya mapenzi ya kweli aliyonayo muimbaji kwa mke wake. Kwa ujumla kile kinachojidhihirisha katika nyimbo hizi ni uchotaji wa matukio ya kihistoria ambayo yanalenga kusifiwa kwa njia ya kisanaa.

4.2.4 Nyimbo za Kukejeli

Tapo jengine la nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe ni zile zinazojikita kukejeli masuala mbalimbali katika jamii. Mifano ya nyimbo hizo ni pamoja na wimbo namba kumi na nane (18), wimbo wenye anuani *Iddi Amini*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Iddi mjinga Kagera kuitangaza
 Kuwa mshindi wa kwanza wadola za Kiingereza
 Mbona hizo rasharasha ndizo zilomkimbiza

Wimbo huu huimbwa ili kumkejeli Iddi Amini ambaye ni raisi wa zamani wan chi ya Uganda kwa lengo la kukejeli kitendo chake cha kutaka kuivamia Kagera ambalo ni eneo la Tanzania na hivyo kusababisha umwagaji wa damu jambo ambalo lilimfanya akimbie. Pia, wimbo namba kumi na sita (16), wimbo wenye anuani *Kagera*

unamkejeli Iddi Amini kutokana na kuanzisha vita vya Kagera. Wimbo huo unaeleza hivi:

Kagera tuliikomboa kwa rasharasha
Iddi Amini alipoziona zilimtisha
Hengojea ngurumo za masika zikamuosha

Katika wimbo huo, kunaelezwa tukio la Iddi Amini kukimbia kutoka nchi ya Uganda na kukimbilia kuishi uhamishoni huko Saudi Arabia ambako aliishi hadi kifo chake. Maamuzi hayo aliyafanya baada ya kushindwa vibaya katika vita ya Kagera iliyopiganwa kati ya Tanzania na Uganda. Kutokana na tukio hilo kubwa la kihistoria, katika wimbo namba kumi na saba (17), wenyе anuani Mtukula unatubainishia wapi na namna mapambano ya vita vya Kagera yalivyoanza. Wimbo huo unatusimulia kwa mbinu ya kishairi hivi:

Mpakani Mtukula Tanzania ndiko ilikoanza
Jasusi la Kinubi nchi yake kutaka kuongeza
Kama hefundishika kwa mamae sisi tukamfunza

Wimbo mwingine ambao unaingia katika kategoria hii ya nyimbo zinazokejeli ni wimbo namba saba (7), wimbo wenyе anuani *Waringa*. Wimbo huo unamkejeli mwanamke kutokana natabia alizonazo. Taswira hiyo ya kukejeli inajidhihirisha katika wimbo huo kama ifuatavyo:

Waringa wee mafupa waringa weee x2
Wanenda udamaudama tumboni hamuna mtoto wee
Nnakuta Aminaaliyaaa kaanzu ishangiya moto

Mtafitiwa alieleza kuwa wimbo huo unakejeli mwanamke ambaye amekuwa akijisifia na kuringa kutokana na kudhani kuwa amebeba ujauzito lakini kitendo hicho si cha kweli. Watafitiwa walieleza kuwa jamii ya Uswahilini mwanamke aliyemo katika ndoa hujihisi kama hajakamilika iwapo bado hajapata kujifungua

mtoto katika ndoa yake. Hivyo hufanya kila kinachowezekana ili kuhakikisha kuwa anapata mtoto. Pale atapopata mtoto huamini kuwa ndoa yake imekamilia.

4.2.5 Nyimbo Zinazoendeleza Utamaduni

Utamaduni hujumuisha maisha yote ya jamii husika. Kamusi ya BAKITA (2010) inaeleza kuwa utamaduni ni mwenendo wa maisha unaohusisha asili, mila, desturi, jadi, au itikadi inayotawala katika jamii fulani. Mawazo haya yanalingana na yale ya Khamis (2016) anaeleza kuwa dhana ya utamaduni ni jumla ya maisha ya watu katika jamii au jumuia zao katika hali ya kutumia mawazo na vitu katika mazingira yao. Maisha hayo yanajumuisha vipengele vya utamaduni ambavyo nimila, silka, desturi, imani, itikadi na jadi za watu katika mazingira mahususi ya nchi yao. Khamis anaendelea kueleza kuwa pamoja na ujumla huo wa utamaduni katika nchi moja kunajitokeza tofauti ndogo ndogo za utamaduni kati ya Mkoa na Wilaya au kijiji na kijiji. Hivyo data zilizokusanywa na mtafiti zimeonesha kuwa zipo nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe ambazo zinaingia katika kundi hili la nyimbo za utamaduni. Mfano wa wimbo huo ni wimbo namba ishirini na sita (26), wimbo wenye anuani *Utamaduni*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Utamaduni ni ngao ya kutulinda vijana
Kila mahala nawao hakuna kunyang'anyana
Wale waso kuwanao kuiga hakuna mana

Katika wimbo huo, kunatiliwa mkazo suala la kuthamini utamaduni. Vijana wanahamasishwa kuenzi utamaduni wao. Kwa ujumla nyimbo hizohuwa zinasifia utamaduni wa Mzanzibar dhidi ya tamaduni za Kimagharibi. Lengo kuu ni kuona kuwa vijana hawaigi na kuendeleza tamaduni ambazo zinaonekana kutokuwa na

nafasi katika jamii hiyo. Wimbo mwengine wa utamaduni ni wimbo namba tisa (9), wimbo wa *Mke Mwenza*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Mke mwenza unachuooo
Ulipunguze hashuooo
Ukiuka uaage muuumeo
Wapewa kula na nguo

Wimbo huo, unasawiri utamaduni wa mswahili katika tathnia ya ndoa ambapo mwanamke anatakiwa kutaka ruhusa ya muume wake wakati anapotoka nyumbani mwake na kwenda safari. Katika wimbo huu urithi wa utamaduni katika masuala ya ndoa unajidhihirisha na kurithishwa kutoka kizazi hadi kizazi.

4.2.6 Nyimbo Zinazofichua Maovu

Data zilizokusanywa namtafiti zinaonesha kwamba zipo nyimbo za ngoma ya msewe waKambini Kichokochwe ambazo zinaweza kuwekwa katika kategoria ya nyimbo zinazofichua maovu yanayotendeka katika jamii. Kwa mfano, wimbo namba moja (1), wimbo wenye anuani Mbiliwili inafichua tabia ya baadhi ya watu kutokufanya kazi, kama inavyojidhihirisha hapo chini:

Mbiliwili weee
Winzio wenda pwani
Weye hwendi wangojaani weee x3

Wimbo mwengine ambao umefichua maovu ya wanajamii ni wimbo namba kumi (10), wimbo wenye anuani *Hawana Kwao*. Katika wimbo huo kunakemewa tabia ya wizi mionganoni mwa baadhi ya wanajamii. Vile vile wimbo namba kumi na mbili (12), wimbo wenye anuani *Ukiwa*. Wimbo huo unafichua uovu kama ifuatavyo:

Ukiwa mama ukiwaaa x3
Weambiwa nnani wende magendo ukiwaa

Katika wimbo wa hapo juu mwimbaji anaike mea jamii kuhusu kushiriki katika suala la magendo. Kwa ujumla nyimbo za msewe zimesawiri suala la kuionya jamii kuhusu vipengele mbalimbali vinavyo ihusu jamii kama nyimbo hizo zilivyobainishwa katika sehemu hii.

4.2.7 Nyimbo za Kimaadili

Maadili ni mambo yote mazuri ambayo yanakubalika katika jamii kama kigezo cha utu. Hassan (2018) anamnukuu Shayu (2011) akifafanua kuwa neno “maadili” linatokana na neno “adili” na linahusiana sana na mwenendo wa binadamu. Adili maana yake ni kwenda katika usahihi. Anaendelea kueleza kuwa nidhamu na maadili vina ukaribu sana kwani mtu hawezi kuwa na maadili bila ya kuwa na nidhamu. Nyimbo zikiwemo nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe zinasawiri suala la maadili mionganoni mwa wanajamii. Kwa mfano, wimbo namba sita (6), wenye anuani *Mapankiunaingia* katika kategoria hii. Wimbo huo unaeleza kama ifuatavyo:

Kuna kuwa kushakuwa kweupeee
Wambileni mapanki watamaukeeee
Wambileni wari wenu wataamaukeee

Wimbo wa hapo juu unalengo la kuwaadilisha vijana kuwa tayari kukabiliana na mabadiliko ya kimwili ambayo huweza yakachochewa na suala zima la sindikizo rika. Vile vile, wimbo namba tisa (9), wenye anuani ya *Mke Mwenza* ni mionganoni mwa wimbo wa maadili. Wimbo huo unaeleza hivi:

Mke mwenza unachuooo
Ulipunguze hashuooo
Ukiuka uage muumeo
Wapewa kula na nguo

Maadili yanayopatikana katika wimbo huu ni yale yanayohusiana na maisha ya ndoa ya kumtaka mwanamke aliyemo katika ndoa kutaka ruhusa kutoka kwa muume wake anapotaka kwenda safari. Pia, wimbo namba kumi na moja (11), wenyе anuani *Kijogoro cha Makunguni* mionganі mwa wimbo unaoingia katika kategoria ya nyimbo za msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe ambazo zinahusu maadili.

Wimbo huo unaeleza hivi:

Kijogoro cha makungu weee kinawekaa wee
Ramkani mcheze ugoma kusha kuchaeeee

Aaidha, wimbo namba kumi na tano (15), wimbo wenyе anuani *Kijogoro Wikaunajibainisha* kuwa ni mionganі mwa nyimbo za maadili. Wimbo huo unaeleza hivi:

Kijogoro wikaeeee Uamshe walalao wende ngoma
Wambiye amkani tucheze ugoma kushakucha aeeee!!
Ndege uyoo nzuri kwa mauwa hata akifika uchaanja ndege
atatuaaa

Kwa ujumla mifano hiyo ya nyimbo imewekwa katika kategoria ya nyimbo za maadili kutokana na kujadili masuala yanayohusu kuiweka jamii katika mwenendo bora wa maisha. Kwa sababu hiyo kupitia nyimbo za ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe zinaweza kuwa ni mionganі mwa nyimbo zinazoweza kutumika kama ni njia ya kuifunza jamii masuala ya kimaadili.

4.2.8 Nyimbo Zinazoonya Jamii

Data zilizokusanywa na mtafiti zinaonesha kuwa ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe imekuwa ikitumia nyimbo zenye kuionya jamii. Mfano wa nyimbo hizo ni wimbo nambari tano (5), wimbo wenyе anuani *Gogo latakachangwa*.

Wimbo huo unaeleza hivi:

Mamaa wee
 dada wee
 miye nnachoka kukwambiaa gogo lataka changwa

Katika nyimbo ya hapo juu jamii inaonywa kuhusu suala la kudharau kutenda jambo ambalo linaweza kuleta athari. Wimbo mwengine unaoingia katika kategoria hii ni pamoja na wimbo namba nane (8), wimbo wenye anuani *Kikongwe*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Kikongwe usende uchawini hakuna pesa
 Nshaame kashadaiwa ng'ombe ajigonjesaa
 Mwambileni agonjwe maishaye asijebesaa!

Mtafiti kwa kutumia nadharia ya Mwitiko wa Msomaji aliweza kuzibainisha nyimbo hizi katika kategoria mbalimbali kama zilivyobainishwa katika sehemu hii. Hili lilifanyika kwa kutumia uhusiano wa kile kinachojadiliwa katika nyimbo hizo ambapo mtafiti alipata fursa ya kuzihukumu na kuzibainisha katika kategoria husika. Hivyo kwa kutumia nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ilikuwa rahisi kuzibainisha nyimbo hizo.

Baada kuchunguza lengo mahsusil la kwanza, katika sehemu inayofuata mtafiti alifanya uwasilishaji na uchambuzi wa data zinazohusu matumizi ya vipengele vya lugha katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe. Sehemu hii inaongozwa na lengo la pili la utafiti huu ambalo ni “Kubainisha vipengele vya lugha katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe” na ambalo liliongozwa na swali la utafiti lisemalo “Ni vipengele vipi vya lugha vinavyotumika katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe?” Uchambuzi wa data zinazojibu swali hilo ulifanyika kama ifuatavyo:

4.3 Luga katika Nyimbo za Ngoma ya Msewe wa Kambini Kichokochwe

Lengo mahususi la pili lautafiti huu lilikuwa ni kuchunguza matumizi ya lugha namna yanavyojitokeza katika nyimbo za ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe. Kwa ujumla baada ya mtafiti kuzikusanya data zinazohusu nyimbo za msewe katika jamii hiyo alizitalii na kubaini kuwa nyimbo hizo zinatumia vipengele kadhaa vya lugha. Hivyo basi, katika sehemu hii mtafiti amefanya uwasilishaji na uchambuzi wa data zinazohusu matumizi ya lugha kama yanavyojitokeza katika nyimbo za msewe wa jamii hiyo kama ifuatavyo:

4.3.1 Matumizi ya Lahaja

Lahaja ni tofauti ya matumizi ya vipengele vya lugha katika lugha moja. Data zilizokusanywa na mtafiti zinaonesha kuwa nyimbo za msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe zimekuwa zikitumia matumizi ya Kipemba. Matumizi haya ya lahaja yanajidhihirisha kutokana na uteuzi wa maneno unaofanywa na waimbaji wa nyimbo hizo. Hali hii inajitokeza katika wimbo namba tatu (3), wimbo wenyewe anuani *Kulimtoipi*, kama ifuatavyo:

Kulimtoopi kisema mbarika x3
 Kumeni hako ela kukeni hefika
 Ushafika wakati wa kula hamadi mshipa

Katika dondo hilo, data zinaonesha kuwa mzungumzaji ameteua kulitumia neno “kumeni” ambalo lina maana ya “upande wa wanaume”. Kwa kawaida neno hili hutumiwa na wazungumzaji wa lahaja ya Kipemba kwa lengo la kuonyesha kundi la wanaume. Pia, kuna matumizi ya neno “hako” lenye maana ya “hayuko.” Hivyo inapoelezwa kuwa “Kumeni hako ela kukeni hefika”, tunapata maana kuwa “Yule anayeelezewa hapa, hayuko upande wa kiume wala hayuko upande wa kike.” Mfano

mwengine wa matumizi ya lahaja katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe unajidhihirisha katika wimbo namba nne (4), wimbo wenyenye anuani *Kikuku Kyangu* kama unavyojidhihirisha hapo chini:

Kikuku kyanguu wee hikyooo weeee
 Kutaga na kuanguwaaa
 Natambua mwinyiwe mgangaaa x3

Katika dondo la hapo juu, athari za kilahaja zinaonekana katika matamshi ya manenona maumbo ya maneno hayo. Neno “kyangu” lenye maana ya “changu,” “hikyoo” lenye maana ya “hicho” na “natambua” lenye maana ya “naelewa,” na “mwinyiwe” lenye maana ya “mimi mwenyewe” yametumika yakijikita kwenye lahaja ya Kiswahili cha Kipemba. Kwa ujumla kinachojidhihirisha katika mifano hii ni kwamba mzungumzaji ameathiriwa na athari za uteuzi wa maneno yenyeye maumbo na matamshi ya kilahaja na hivyo kumfanya akengeushe matamshi na maumbo ya Kiswahili Sanifu. Athari hizo za kilahaja zinazohusu uteuzi wa maneno na matamshi ndizo tunazokutana nazo wakati waimbaji wa nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe wanapoimba nyimbo hizo mbele ya hadhira.

Waimbaji wa nyimbo za msewe katika jamii hii huamua kutumia lahaja ya Kipemba kutegemea miktadha ya ujumbe wanaouzungumzia. Hii ni kwa sababu uteuzi wa matumizi ya lugha huwa unategemea miktadha husika. Kama mawazo haya yanavyothibitishwana Mlaga (2017) kuwa uteuzi wa matumizi ya maneno mionganoni mwa wahusika hutegemea miktadha. Kutohana namsingi huo miktadha ya matumizi ya maneno ya lahaja katika nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe hutumiwa kutegemea ujumbe unaotarajiwa kumfikia msikilizaji wa nyimbo hizo.

4.3.2 Matumizi ya Taswira

Taswira ni matumizi ya lugha ambayo hujenga picha katika ubongo wa msomaji ama msikilizaji (Mdungi, 200). Matumizi mazuri ya taswira na ishara hutegemea ufundu wa mtunzi wa kuweza kuchota mambo tofauti yanayomzunguka yeye na jamii yake na pia kutoka katika historia nyingine za maisha azijuazo. Katika utafiti huu, mtafiti amebaini kuwa ndani ya nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe kuna matumizi ya lugha ya taswira ambazo huwafanya wasikilizaji wa nyimbo hizo kuhisi, kugusa, kuonja pamoja, kusikia na kunusa kwa kutumia viungo vya hisia kile kinachoelezewa katika nyimbo hizo. Matumizi haya ya taswira yanajibainisha katika wimbo namba moja 1, wimbo wenye anuani Mbiliwili kama ifuatavyo:

Mbiliwili weee
Winzio wenda pwani
Weye hwendi wangojaani weee x3

Katika wimbo huo, mwimbaji anatuchorea taswira ya safari zinazofanywa na mbiliwili pale anaposema “Mbiliwili weee Winzio wenda pwani...” Kwa kutumia taswira hiyo tunaona kundi la ndege wanaojulikana kwa jina la mbiliwili wakiruka kwa pamoja kuelekea pwani. Vile vile, katika wimbo namba nne (4), wimbo wenye anuani *Kikuku* unatujengea taswira kama ifuatavyo:

Kikuku kyanguu wee hikyooo weeeee
Kutaga na kuanguwaaa
Natambua mwinyiwe mgangaaa x3

Katika wimbo huo, mwimbaji anatumia taswira ya kuona ambayo inamfanya msikilizaji au mosomaji aone. Taswira hii inapatikana pale mwimbaji anaposema “*Kikuku kyanguu wee hikyooo weeeee, Kutaga na kuangua*” ambapo kwa kutumia maneno hayo tunapata kuona namna kuku anayeelezwa anavyotaga na kutotoa vifaranga.

Vile vile, data zinaonesha kuwa katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe kuna matumizi ya taswira ya kusikia. Haya ni matumizi ya lugha ambayo msikilizaji humfanya asikie sauti ya kile kinachoelezewa. Kwa mfano, katika wimbo namba tano (5), wimbo wenyewe anuani *Gogo Lataka Changwa* mbinu hii ya taswira inajidhihirisha kama ifuatavyo:

Mamaa wee
dada wee
miye nnachoka kukwambiaa gogo lataka changwa

Katika wimbo huo, matumizi ya taswira yanajidhihirisha pale mwimbaji anaposema “*Mamaa wee, dada wee*” ambapo tunapata kusikia namna mzungumzaji anavyomwita mama yake kwa lengo la kusisitiza kwamba kuna haja ya kuchanga gogo. Pia, katika wimbo namba kumi na moja (11), wimbo wenyewe anuani *Kijogoro cha Makungu* unaisawiri mbinu hii ya ujenzi wa taswira kama ifuatavyo:

Kijogoro cha makungu weee kinawikaa wee
Ramkani mcheze ugoma kusha kuchaeeee

Katika wimbo huo, mwimbaji anatujengea taswira ya kusikia pale anaposema “*Kijogoro cha makungu weee kinawikaa wee.*” Kupitia maelezo haya tunapata taswira ambayo hutujengea picha inayotufanya tusikie jogoo akiwika ndani ya ubongo wa msikilizaji. Matumizi haya ya taswira kwa ujumla kama yanavyojidhihirisha katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe yamesaniiwa kwa uteuzi wa maneno maalumu ambayo hupelekea kujengeka kwa picha katika ubongo wa msikilizaji kuhusu kile kinachoelezewa. Umahiri huu unaakisi mawazo ya Mdungi (2000) anaposema kuwa matumizi mazuri ya taswira hupelekea hadhira ione, iguse, ionje, inuse ama isikie kile kinachozungumzwa.

Nadharia ya Simiotiki kwa kutumia muhimili wa kimatukio, mwimbaji amemtumia ndege kama vile mbiliwili, kijogoo, na makundi ya wanajamii kama vile dada na mama ili kuzijenga taswira zake. Kwa kutumia mbinu hiyo, mwimbaji amefanikiwa kuonesha matukio yanayohitajika kuendelezwa kama vile ya umoja na mshikamano pamoja na kuionya jamii. Aidha, kwa mujibu wa nadharia ya simiotiki kwa kutumia muhimili wa kiishara mtafiti alibaini kuwa viashiwa vinavyotumika katika kuzijenga taswira hizi hubeba maana ya ndani yenye kuiakisi jamii husika.

4.3.3 Balagha

Balagha ni matumizi ya lugha yaliyokiuka uhalisia wa jambo linaloelezewa. Ndungo na Wafula (1993) wanasema kuwa matumizi haya ya lugha ni kutia chumvi. Data zilizokusanywa na mtafiti zinaonesha nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe zinatumia mbinu ya matumizi ya lugha ya balagha. Kwa mfano, wimbo namba kumi (10), wenye anuani *Hawana Kwao* unasawiriwa kwa mbinu hii ya matumizi ya lugha ya balagha kama ifuatavyo:

Hawana kwao hawana kwao
 Kila siku kikapu mkononi na wanawao
 Msheli wangu wanaukwapua
 Kwa lana zao

Katika wimbo huo, matumizi ya balagha yanajidhirisha pale mwimbaji anaposema kwamba “Hawana kwao hawana kwao, Kila siku kikapu mkononi na wana wao.” Matumizi haya yanakuwa ni balagha kutokana na ukweli kwamba kila mtu katika jamii hii ana kwao. Aidha, si sahihi kwamba kila siku wale wanaolezwa katika sehemu hii wamekuwa wakienda kuchuma mashelisheli.

Mfano mwengine wa matumizi ya lugha ya balagha katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe tunauona katika wimbo kumi na sita (16), wimbo wenye anuani *Kagera*. Katika wimbo huo tunaelezwa namna Watanzania walivyolikombua eneo la Kagera kutoka kwa Iddi Amini. Katika wimbo huo tunaelezwa hivi:

Kagera tuliikomboa kwa rasharasha
Iddi Amini alipoziona zilimtisha
Hengojea ngurumo za masika zikamuosha

Matumizi ya chuku katika wimbo huo yanajitokeza pale mwimbaji anaposema; “Kagera tuliikomboa kwa rasharasha.” Neno “rasharasha” katika sehemu hii limetumika kuonyesha kuwa mapambano ya kuikomboa Kagera dhidi ya jeshi la Uganda yalikuwa madogo sana. Hata hivyo kauli hiyo ni chuku kutokana na ukweli kwamba mapambano hayo yalikuwa ni makubwa na ambayo yaligharimu maisha ya watu wengi wa kila upande. Kama inavyoelezwa na Mvungi (2002) katika diwani ya *Chungu Tamu* katika shairi la “Daktari Askari” ambalo linaonyesha namna wapiganaji kutoka Tanzania na Uganda walivyopoteza maisha katika vita vya Kagera pamoja na uharibifu mkubwa wa mazao ya kilimo na wanyama.

Kwa ujumla matumizi ya lugha ya chuku katika nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe yanatumika ili kuonyesha namna hali ya ukengeushi wa kuelezea jambo linaloelezwa kutokana na uhalisia wake katika jamii. Mawazo haya yanaakisi mtazamo wa Ndungo na Wafula (1993) kwamba maneno katika lugha ya chuku huwa yamechaguliwa kwa uangalifu ili kuibua hisia yasisitize jambo. Mawazo haya yanaakisi Msimbo wa Ki-seme wa nadharia ya Simiotiki ambao unahusiana na jinsi msomaji atakavyoishia kuipata picha ya muhusika fulani wa kifasihi. Hivyo kwa

kutumia msimbo huo tunabaini kwamba namna wanajeshi wa Tanzania walivyofanikiwa kushinda vita vya Kagera.

4.3.4 Kejeli

Hii ni mbinu ambayo humdunisha mtu. Ndungo na Wafula (1993) wanaeleza kuwa kejeli ni matumizi ya lugha kwa lengo la kumdharaau, kumchekelea au kumfanyia mzaha mtu. Data zilizokusanya zinaonesha kuwa nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe zina matumizi ya lugha ya kejeli. Tazama mfano wa wimbo namba saba (7), wenge anuani *Waringa* kama ifuatavyo:

Waringa wee mafupa waringa weee x2
 Wanenda udamaudama tumboni hamuna mtoto wee
 Nnakuta Aminaaliyaa kaanzu ishangiya moto

Katika wimbo huo, mwimbaji anatumia kejeli anaposema; “*Waringa wee mafupa waringa wee, Wanenda udamaudama tumboni hamuna mtoto wee.*” Kauli hii inalenga kukejeli mwanamke ambaye anamarango lakini afya yake mwilini si mzuri. Pia, anakosolewa kwa njia ya kukejeli kitendo cha kujifanya kuwa anaujauzito. Picha inayopatikana kuititia kejeli hii ni kwamba mwanamke huyo anamarango lakini hana sifa ya kufanya maringo hayo.

Mfano mwengine wa kejeli katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe unajidhihirisha katika wimbo namba kumi na saba (17), wimbo wenge anuani *Mtukula*. Katika wimbo huo kunamatumizi ya kejeli kuhusu jeshi la Iddi Amini namna lilivyoshindwa kuhimili mapambano ya kivita ya kukabiliana na jeshi la Tanzania wakati wa vita vya Kagera. Wimbo huo unaeleza hivi:

Mpakani Mtukula Tanzania ndiko ilikoanza
 Jasusi la Kinubi nchi yake kutaka kuongeza
 Kama hefundishika kwa mamae sisi tukamfunza

Katika wimbo huo, kauli ya kejeli inajidhihirisha pale mwimbaji anaposema hivi; “*Kama hefundishika kwa mamae sisi tukamfundisha.*” Maneno haya ni ya kejeli na ambayo yanabeba matusi ndani yake. Kauli kama hii ina maana ya kwamba Iddi Amini hakuwa ni mtu aliyepata kufundishwa tabia njema na mama yake. Kwa sababu hiyo, majeshi ya Tanzania yanachukua fursa ya kumfundisha adabu. Aidha, lugha ya kejeli inajidhihirisha katika wimbo namba kumi na nane (18), wenye anuani *Iddi Amini*. Katika wimbo huo tunaelezwa hivi:

Iddi mjinga Kagera kuitangaza
Kuwa mshindi wa kwanza wadola za Kiingereza
Mbona hizo rasharasha ndizo zilomkimbiza

Katika wimbo huo, matumizi ya Kejeli yanajidhihirisha pale mwimbaji anaposema “*Iddi mjinga Kagera kuitangaza ... Mbona hizo rasharasha ndizo zilomkimbiza.*” Haya ni maneno ya kejeli yanayolenga kumdunisha Iddi Amini na jeshi lake ambalo lilishindwa katika vita vya Kagera. Kwa ujumla matumizi ya maneno kama vile “Iddi mjinga” ni kejeli ya hali ya juu yenye kuambatana na matusi mionganini mwa jamii ya Waswahili.

4.3.5 Tashihisi

Senkoro (1982) anfasili kuwa tashihisi ni tamathali ya usemi ambayo wakati mwingine huitwa tamathali ya binadamu kutokana na kukipa kitu au dhana fulani sifa za binadamu. Data zilizokusanywa na mtafiti zimeonyesha kwamba nyimbo za ngoma ya msewe za jamii ya Kambini Kichokochwe zinatumia kipengele cha lugha ya tashihisi. Kwa mfano kwenye wimbo namba ishirini na mbili (22), wimbo wenye anuani *Mwenge* matumizi ya tashihisi yanajidhihirisha kama ifuatavyo:

Mwenge wetu kaa kiwanjani ngoma tucheze
 Kesho yake hiyo safariyo wende ufike
 Na mwakani uje vijijini tushereheke

Katika wimbo huo, mwimbaji anatumia tashihisi pale anaposema “*Mwenge wetu kaa kiwanjani ngoma tucheze. Kesho yake hiyo safariyo wende ufike.*” Katika dondoo hilo mwenge umepewa sifa ya matendo ya binadamu ya kukaa kiwanjani na kwenda safari yake kufika. Aidha, katika wimbo huo, mwenge amba ni kifaa kisicho na uhai kinasemeshwa na kupewa maelezo na maelekezo kama binadamu. Mbinu hii ya tashihisi pia imetumiwa katika wimbo namba ishirini na sita (26), wimbo wenye anuani *Utamaduni* kama inavyojidhihirisha hivi:

Utamaduni ni ngao ya kutulinda vijana
 Kila mahala nawao hakuna kunyang’anyana
 Wale waso kuwanao kuiga hakuna mana

Katika wimbo huo, utamaduni umepewa sifa ya kibinadamu ya kuwalinda vijana pale mwimbaji anaposema “*Utamaduni ni ngao ya kutulinda vijana.*” Kwa kutumia tashihisi hii, utamaduni unachukuwa nafasi ya kuwa kiumbe hai kinachoweza kuwalinda vijana katika jamii yao ili kuendeleza utamaduni wao badala ya kufuata tamaduni za Magharibi.

Kwa kutumia nadharia ya Simiotiki, msimbo wa Ki- ishara wa nadharia hiyo unatubainishia namna nyimbo za ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe zinavyotumia vitu ili kuvipa uwezo wa kutenda kama wafanyavyo wanadamu. Vitu hivyo, hupewa uwezo wa binadamu ili kujadili masuala muhimu yanayoihusu jamii hiyo.

4.3.6 Takriri

Ilielezwa hapo kabla kwamba takriri ni urudiaji wa silabi, maneno, mistari au vifungu vinavyolingana katika kazi ya sanaa. Lengo kuu la mwandishi kurudiarudia maneno au vipengele hivyo ni kutilia mkazo jambo linaloelezwa (Msokile, 1992). Data zilizokusanywa na mtafiti zinaonyesha kuwa nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe zinatumia kipengele cha lugha ya takiriri. Kwanza, kuna matumizi ya takiriri. Kwa mfano, katika wimbo namba sita (6), wenyе anuani *Mapanki* takiriri neno inajitokeza kama ifuatvyo:

Kuna kuwaa kushakuwa kweupeee
Wambileni mapanki watamaukeeee
Wambileni wari wenu wataamaukeee

Katika wimbo huo, mwimbaji anafanya takiriri ya neno “watamaukeee,” lenye maana ya Kiswahili sanifu “wawe tayari kufanya kazi.” Neno hili limerudiwarudiwa mwishoni mwa mshororo wa kwanza na wapili. Takiriri hiyo ni wazi kwamba ina lengo la kutia msisitizo wa umuhimu wa kazi. Takiriri neno pia inajitokeza katika wimbo namba kumi na mbili (12), wenyе anuani *Ukiwa* kama inavyojidhihirisha:

Ukiwa mama ukiwaaa x3
Weambiwa nnani wende magendo ukiwaa

Katika wimbo huo, mwimbaji anafanya takiriri kwenye neno “*Ukiwa*” lenye maana ya Kiswahili sanifu “upweke.” Takiriri hiyo inajitokeza katika wimbo huu kama inavyojidhihirisha mwishoni mwa mshororo wa kwanza na wa mwisho. Pia, katika wimbo huo, kuna matumizi ya takiriri maneno kama inavyojibainisha katika mshororo wa kwanza ambapo ambapo kirai “*Ukiwa mama ukiwa x3*” unaoneshwa kufanyiwa takiriri mara tatu. Lengo kubwa la kufanyiwa takiriri hiyo ni kusisitiza ujumbe pamoja na kufanya wimbo huo uimbike.

Kwa kutumia Msimbo wa Kiishara unaopatikana katika nadharia ya Simiotiki ambao unahusishwa na jinsi ambavyo wasomaji wanavyovumbua maana ya kiishara katika kazi za kifasihi, mtafiti anavumbua namna waimbaji wa nyimbo za ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe wanavyotumia mbinu ya takiriri ili kujenga ishara zenyet kutilia msisitizo wa yale wanayoyajadili.

4.4 Dhamira katika Nyimbo za Ngoma ya Msewe za Jamii ya Kambini Kichokochwe

Lengo mahususi la tatu la utafiti huu lilikuwa nikubainisha dhamira zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichoikochwe. Uchambuzi wa data uliofanywa na mtafiti umebaini kuwa nyimbo hizo zina dhamira kadhaa. Miongoni mwa dhamira hizo ni kama zilivyofanyiwa uchambuzi katika sehemu hii.

4.4.1 Dhamira ya Kusifia

Nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe zina lengo za kusifu mtu au kitu katika jamii. Hivyo ziimbwapo nyimbo hizo katika jamii yetu, huwa na ujumbe uliokusudiwa kuonyesha kukubalika, kutia hamasa ama kuonyesha ubora wa jambo. Lengo hili tunalipata kwa kuitia wimbo namba ishirini (20), wimbo wenye anuani *Sauti za Wanafunzi*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Hizinisautizetuwanafunzi
Tunawapongezawetuviongozi
Kutupaelimubilaubaguzi

Wimbo huo hapo juu una dhamira ya kusifia sera ya elimu bila malipo ambayo inatekelezwa na Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ambayo inalengo la kuhakikisha kila mtoto anapata elimu bila ya kulipia katika visiwa hivyo kuanzia ngazi ya maandalizi, msingi na sekondari bila ya kujali kipato cha mzazi wa mtoto huyo. Sera

hiyo inaendelezwa na kilarais anayeshika nafasi ya kuviongoza visiwa hivyo tangu kupatikana uhuru hadi leo. Kutokana nasera hiyo, kila mwaka walimu, wadau wa elimu na wanafunzi wamekuwa wakifanya sherehe za kuadhimisha elimu bila malipo. Nyimbo nyengine ambazo zinasifia elimu ni wimbo namba ishirini na tatu (23), wimbo wenye anuani *Elimu*, wimbo namba ishirini na tano (25), wimbo wenye anuani 23 *Septemba* kama nyimbo hizo zinavyojibainisha katika kiambatanisho namba moja katika tasnifu hii.

Aidha, wimbo namba nne (4), wenye anuani *Kikuku Kyanguunasawiri* dhamira ya kusifia kama unavyojibainisha hapo chini:

Kikuku kyanguu wee hikyooo weeee
 Kutaga na kuanguwaaa
 Natambua mwinyiwe mgangaaa x3

Katika wimbo huo, mwimbaji anasifia mwanamke wake kwa kutumia ishara ya “kikuku.” Anaeleza kuwa namna kuku huyo anavyotaga na kuangua mayai anayejua siri hiyo ni yeye mganga. Mwimbaji anajibandika lakabu ya kijiita “mganga” akiwa na maana ya kuwa na maana kuwa yeye ndie anayemtosheleza kimpenzi mwanamke huyo. Hivyo basi, namna ya kukidhi hamu ya mapenzi aliyonayo mwanamke huyo yeye ndie mjuzi.

Vile vile, zipo nyimbo ambazo zinasifia suala zima la mwenge. Nyimbo zinazoakisi dhamira hii ni zile ambazo huimbwa wakati wa mbio za mwenge wa uhuru katika visiwa vya Zanzibar. Miogoni mwa nyimbo hizo ni wimbo namba ishirini na moja (21), wenye anuani *Furaha ya Mwengeunasawiri* dhamira hii ya kusifia kama ifuatavyo:

Leo nifuraha yetu isiyokifani
 Mwenge wa uhuru kufika Kambini
 Wazee pia wanafunzi tuko furahani

Katika wimbo huo hapo juu, mwimbaji anaonesha namna jamii kwa ujumla wake ikiwa ni wanafunzi na wazazi walivyo na fuaraha kutokana na mbio za mwenge wa uhuru kufika katika kijiji cha Kambini. Mwenge wa uhuru umekuwa ukishangiriwa na wanajamii wa visiwa hivi na pale unapo lala mwenge huo. Watu hukesha kwa sherehe mbalimbali ikiwa ni pamoja na ngoma za jadi za aina mbalimbali kama vile msewe, taarabu, msondo, ngoma ya gonga, ngoma ya kibati nakadhalika. Nyimbo zinazoimbwa katika sherehe hizo kwa kiasi kikubwa ni zile ambazo husifia mbio za mwenge, husifia uhuru na maendeleo yaliyofikiwa baada ya uhuru.

Pia, nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe zina dhamira ya kusifia viongozi wa kitaifa. Nyimbo hizo huwa zinasifia juhudzi zilizofanywa na waasisi wa taifa la Tanzania na hata waasisi wa Mapinduzi ya Zanzibar. Kwa mfano, wimbo namba ishirini na mbili (22), wimbo wenye anuani *Karume Muokoziunasawiri* dhamira hii ya kusifia viongozi kama ifuatavyo:

Karume muokozi Karume muokozi
 Mwenye uongozi usopingamizi
 Kauliwa bure Mapipayangozi

Katika wimbo huo, mwimbaji analengo la kumsifia marehemu raisi wa kwanza wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar Mheshimiwa Abeid Amani Karume ambaye anaelezwa kuwa ni muokozi kutokana na kuongoza harakati za mapinduzi ya visiwa hivyo ili kuondokana na ukoloni. Mwimbaji anaeleza kuwa mauaji yaliyofanyika

dhidi ya kiongozi huyo hayakupasa kufanywa dhidi yake kwani hakuwa na kosa lolote.

Kwa mujibu wa nadharia ya Mwitiko wa Msomaji mtafiti amepata nafasi ya kuzitathmini nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe na kubaini kwamba zinasifia mambo mbalimbali yanayoihusu jamii hasa yale yanayojikita katika masuala ya utawala, mbio za mwenge wa uhuru na mapenzi kati ya mtu na mtu.

4.4.2 Dhamira yaMaadili

Ilielezwa hapo kabla kwamba maadili ni jumla ya mambo ambayo huwa yanaonekana kuwa yanafaa na kukubalika katika jamii. Katika nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe kunajidhihirisha dhamira za nyimbo za maadili.Nyimbo hizo zinaendeleza maadili ya jamii ili jamii hiyo iwe katika mwenendo bora wa maisha. Kwa mfano, wimbo namba sita (6), wenyewe anuani *Mapankiunajaribu* kuwaadilisha vijana kama ifuatavyo:

Kuna kuwa kushakuwa kweupeee
Wambileni mapanki watamaukeeee
Wambileni wari wenu wataamaukeee

Wimbo huo unatuonyesha dhamira ya maadili. Katika wimbo huo vijana wamekuwa na tabia ya kukengeusha maadili ya Wazanzibar na kufuata tamaduni za Magharibi. Mathalani, mwimbaji anaposema “*mapanki*” anamaana ya vijana amba wamekuwa na tabia ya kukata nywele baadhi yao zikiwa kubwa na nyengine zikiwa ndogo ambapo tunaona kuwa ni mitindo ya Kimagharibi, wanatakiwa wajue kuwa wakati wa kufanya kazi umefika badala ya kukaa tu na kuiga. Pia, kupitia wimbo huo, mwimbaji anawataka wanawake waamke na kuanza harakati za ujenzi wa jamii

mpya. Dhamira hii pia inasawiriwa kwenye wimbo namba kumi na tano (15), wimbo wenye anuani *Kijogoro Wika* ambao unaeleza hivi:

Kijogoro wikaeeee Uamshe walalao wende ngoma
Wambiye amkani tucheze ugoma kushakucha aeeee!!
Ndege uyoo nzuri kwa mauwa hata akifika uchaanja ndege
atatuaaa

Katika wimbo huo, wanajamii wanatakiwa wawe tayari kufanya kazi na kamwe wasikae tu. Mwimbaji anaposema kuwa “wambieni amkani tucheze ugoma kushakucha aeeee!!” anamaana ya kwamba watu waache kukaa bila kufanya kazi. Vile vile, wimbo namba tisa (9), wenye anuani ya *Mke Mwenza* ni miongoni mwa wimbo unaosawiri dhamira ya maadili. Wimbo huo unaeleza hivi:

Mke mwenza unachuooo
Ulipunguze hashuooo
Ukiuka uaage muuumeo
Wapewa kula na nguo

Katika wimbo huo, mwanamke aliyemo katika ndoa anatakiwa asitoke nyumbani kwake hadi kwa ruhusa ya muume wake. Haya ni maadili yaliyozoleka katika jamii za Uswahilini na yanarithishwa toka kizazi hadi kizazi. Mwanamke anayekwenda safari bila ya kupata ruhusa kutoka kwamume wake anaonekana amekengusha maadili yanayokubalika. Hata hivyo baadhi ya wahakiki kama vile Mulokozi (1999), wamekuwa wakikosoa kitendo cha mwanamke kumtii muume na kutotoka katika nyumba bila ya ruhusa ya muume wake kuwa kinarudisha nyuma usatawi wa mwanamke na kumfanya mwanamke kama ni mtumwa wa mwanamme.

Nadharia ya mwitiko wa msomaji, msomaji huiangalia kazi ya fasihi kwa kulingana na mila na utamaduni wa msomaji, kwa hivyo nadharia hii, humpa msomaji uhuru

wa kutafsiri kama aonavyo kutokana na uzoefu wake. Kwa hivyo, mtafiti alibaini kuwa, kwenye fani ya nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe kuna dhamira za maadili ambayo yanapaswa kufuatwa na wanajamii ili kujenga jamii mpya endelevu.

4.4.3 Dhamira ya Umoja na Mshikamano

Umoja na mshikamano ndio njia moja muhimu ya kuijenga jamii. Jamii yoyote ile iliyokosa umoja na mshikamano mionganoni mwa watu wake hujikuta mambo yake hayaendi sawa. Hivyo baadhi ya nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe zinasawiri dhamira ya umojana mshikamano mionganoni mwa wanajamii wa visiwa vya Zanzibar. Waimbaji hao huimba nyimbo zenyenye kusawiri dhamira hii katika mikushanyiko ya sherehe mbalimbali. Kwa mfano, wimbo namba ishirini na nne (24), wimbo wenye anuani *Vijana Tunashangiria* unadhamira ya kuwaweka pamoja vijana ili kubariki kufunguliwa kwa kituo cha Polisi ambacho ni taasisi muhimu ya kuimarisha ulinzi, usalama wa jamii, kulinda watu na mali zao pamoja na kusimamia demokrasia. Wimbo huo unaeleza hivi:

Vijanaee sote kwa pamoja tuko uwanjani tunashangiria
Makao makuu ya Polisi kwa kufunguliwa
Yadumu mileleee duwa njema tunayaombea

Katika wimbo huo mwimbaji anaposema “Vijana sote kwa pamoja tuko uwanjani tunashangiria” ana maana ya kuwahamasisha vijana kuungana na kukubali kuwepo kwa kituo cha Polisi ambacho kipo katika shehia ya Mchangamdogo. Wimbo huo unadhamiria kuonesha umuhimu wa ulinzi shirikishi amba wanajamii hupata nafasi ya kusaidia jeshi la Polisi katika kufichua na kudhibiti vitendo vya uhalifu. Vile vile, wimbo namba kumi na tatu (13), wenye anuani *Nataka Ujimaunasawiri* dhamira ya umoja na mshikamano hasa katika kazi. Wimbo huo unaeleza hivi:

Nataka ujiima balozi, ntaka ujiima
 Na ujima ntakao si watoto ni watu wazima
 Kalitizameni burudoza lakata mlima

Katika wimbo huo, mwimbaji anaposema “Nataka ujima balozi, nataka ujima” anadhamira ya kutilia mkazo dhamira ya umoja na mshikamano katika kutekeleza shughuli za uzalishaji mali. Neno “ujima” katika jamii ya Waapemba lina maana ya “kutoa msaada katika kazi za shambani kama vile kulima, kupalilia na kuvuna mazao ya shambani. Hivyo kwa kutumia wimbo huu mwimbaji anawataka wanajamii wawe na tabia ya kusaidiana katika shughuli za uzalishaji mali hasa zile za shamba kwani binadamu hawezi kufanya kazi ngumu kama zinazofanywa na mashine kama vile burdoza.

Vile vile, wimbo namba kumi na nne (14), wimbo wenye anuani *Wamuleka* unatubainishia dhamira ya umoja na mshikamano katika jamii. Wimbo huo unaimbwa hivi:

Wamuleka wamulolee wamuleka wamelala
 Wamuleka wamulolee wamulekawamelala
 Wamuleka wamulolee wamulekawamelala

Wimbo huo unatubainishia umoja na mshikamano hata katika kuimbwa. Neno “wamuleka” lina maana ya umoja katika lahaja ya Kipemba. Hivyo wimbo huu huimbwa kama sehemu ya kuhamasisha jamii yote kuwa na umoja katika masuala ya kisiasa, kiuchumi na hata kiutamaduni. Hivyo nadharia ya Mwitiko wa Msomaji inampa nafasi mtafiti kusema kwamba kwenye fani ya nyimbo za ngoma ya Msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe kuna dhamira zinazojikita kuleta umoja na mshikamano wa wanajamii. Nyimbo hizo huwa ni kipaza sauti cha wanajamii kutoka taasisi mbalimbali kama vile za wanasiasa. Kutokana na umuhimu wa kuhamasisha

umoja na mshikamano, wanasiasa hutumia nyimbo hizo katika mikutano ya kisiasa ili kuhamasisha wanajamii kuwaunga mkono.

4.4.4 Dhamira ya Kufunza

Vile vile, data zilizokusanywa na mtafiti zinaonyesha kuwa nyimbo za ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe zina dhamira ya kuifunza jamii na wanajamii. Katika nyimbo hizo jamii inajifunza masuala mbalimbali kuhusu maisha. Kwa mfano, wimbo namba moja (1), wimbo wenyewe anuani Mbiliwili, unahimiza watu wafanye kazi kwa bidii. Dhamira hiyo inajadiliwa hivi kama:

Mbiliwili weee
Winzio wenda pwani
Weye hwendi wangojaani weee x3

Katika wimbo huo, mwimbaji anaonesha makundi mawili yaliomo katika jamii, ambapo kundi moja ni lile linalofanya kazi kwa bidii na kundi la pili halitaki kufanya kazi. Hivyo kwa kutumia taswira ya “mbiliwili” ambao ni aina ya ndege mdogo mweusi anayependa kuishi katika mvumo kuwakilisha kundi la wale wasiofanya kazi bali hupenda kutembea tu kama ilivyo tabia ya ndege huyo kupenda kuruka angani na kupaa mbali kabisa.

Wimbo mwengine ambao unaibua dhamira ya kuifunza jamiiniwimbo namba kumi na mbili (12), wimbo wenyewe anuani *Ukiwa*. Wimbo huo unaifunza jamii kuhusu athari ya watu wenyewe tabia ya kufanya magendo. Katika wimbo huo, mwimbaji anaelezakama ifuatavyo:

Ukiwa mama ukiwaaa x3
Weambiwa nnani wende magendo ukiwaa

Katika wimbo wa hapo juu mwimbaji anaifunza jamii kuwa kitendo cha kufanya biashara ya magendo kina athari hasi. Mwimbaji anaona kuwa biashara hiyo ni haramu katika jamii na kwa hivyo huwfanya wale wanaofanya magendo kubakia katika upweke. Upweke unaoelezwa hapa ni ule wa mtu anayefanya magendo kukamatwa na vyombo vya dola na kutiwa hatiani ambapo hulazimika kuenda chuo cha mafunzo. Hivyo mtu huyo hujikuta ametenganishwa na familia yake. Kwa sababu hiyo mwimbaji anawataka wanajamii waachane na tabia ya kufanya biashara ya magendo.

Vile vile, wimbo namba tisa (9), wenye anuani ya *Mke Mwenza* unaifunza jamii ya wanawake waliomo katika ndoa namna ya kuishi katika mahusiano ya ndoa zao. Katika wimbo huo, mwanamke aliyeolewa anapewa mafunzo ya ndoa za Us wahilini kwamba anapaswa kutaka ruhusa kutoka kwa muume wake pale anapokwenda safari.

Katika wimbo huo, sula hili linasawiriwa hivi:

Mke mwenza unachuooo
 Ulipunguze hashuooo
 Ukiuka uaage muuumeo
 Wapewa kula na nguo

Kwa kurejelea nadharia ya Mwitiko wa Msoamaji ambayo inampatia furasa mtafiti kuihukumu kazi ya fasihi kutegemea maisha ya wanajamii mtafiti anaona kuwa nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe inaakisi maisha ya Us wahilini. Kwanza mafunzo yanayohusu umuhimu wa kufanya kazi ni muhimu kwani pamoja na kwamba katika jamii hiyo watu wake wamekuwa wakifanya kazi kwa bidii lakini wapo ambao suala la kazi hawajalilia mkazo na hujikuta wakibakia katika vijiwe vya mazungumzo na kupiga porojo. Vile vile, suala la biashara ya

magendo hasa magendo ya karafuu ni tatizo ambalo linaikabili jamii ya Wapemba. Hatua kubwa zimekuwa zikichukuliwa navyombo vya dola ili kudhibiti hali hiyo. Kutokana na hatua hizo, wale wanaokamatwa hujikuta wakifilisiwa mizigo yao na wengine kumalizia chuo cha mafunzo.

Mwisho, suala la mwanamke aliyemo katika uhusiano wa ndoa kutakiwa asiende safari yoyote bila kutaka ruhusa kutoka kwa muume wake kama mafunzo hayo yanavyohimizwa katika nyimbo za masewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe linaakisi maisha halisi ya jamii hiyo na maisha ya Us wahilini kwa ujumla. Huu niutamaduni wa muda mrefu kabisa kama unavyoelezwa na Mulokozi (1999) katika *Utenzi wa Mwanakupona*. Aidha, Haji (2004) katika diwani ya Kimbunga ndani ya shairi la “*Hongera*” anatilia mkazo kuwa mwanamke aliyemo katika uhusiano wa ndoa aache kutoka mara kwa mara na kwenda safari za hapa na pale kwani kufanya hivyo kutapelelekea kuharibu ndoa yake. Kwa ujumla mtafiti anaweza kusema kuwa nyimbo za msewe nichuo kinachotoa mafunzo katika Nyanja mbalimbali za maisha.

4.4.5 Dhamira ya Siasa

Vile vile nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe zinaibua dhamira ya siasa mionganoni mwa wanajamii. Kwa vile nyimbo hizo mara nyingi huimbwa mbele ya hadhira ya wanasiasa, zimekuwa zikichota masuala mbalimbali yanayohusu siasa ya jamii husika. Nyimbo hizo ni kipaza sauti cha kupongeza wanasiasa ama kutoa, kukejeli baadhi ya viongozi wa kisiasa na mara nyengine kutoa kilio cha jamii kwa viongozi husika. Moja ya wimbo unaosawiri dhamira ya kisiasa ni wimbo namba kumi na nane (18), wimbo wenye anuani *Iddi Amini* ambao unaeleza hivi:

Iddi mjinga Kagera kuitangaza
 Kuwa mshindi wa kwanza wadola za Kiingereza
 Mbona hizo rasharasha ndizo zilomkimbiza

Wimbo huuhuimbwa wakati wa sherehe za Mapinduzi ya Zanzibar na Uhuru wa Tanganyika. Lengo kuu la kuimbwa wimbo huu ni kuonyesha namna nchi ya Tanzania ilivyokuwa na uongozi uliomakini na jeshi lililobora ambalo lilifanikiwa kumuondoa Iddi Amini katika ardhi ya Kagera sehemu ambayo imo katika Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania. Kazi hiyo haikuwa rahisi kwani ilipoteza maisha ya watu, wanyama pamoja navipando ambavyoviliharibiwa vibayasana.

Pia, dhamira ya siasa inajitokeza katika wimbo namba kumi na tisa (19), wimbo wenye anuani *Karume Muokozi*. Katika wimbo huo, Karume ambaye alikuwa niRais wa mwanzo wa Zanzibar anasifiwa kutokana na uongozi wake bora. Wimbo huo unatueleza hivi:

Karume muokozi Karume muokozi
 Mwenye uongozi usopingamizi
 Kauliwa bure Mapipayangozi

Katika wimbo huo, mwimbaji anamsifia Karume na kueleza kuwa alikuwa na uongozi uliokuwa haupaswi kupingwa. Kutokana na sifa hiyo alionekana kama ni muokozi wa watu wanyonge wa visiwa vyta Zanzibar. Hata hivyo, mwimbaji anakosoa kitendo cha wale ambao walishiriki katika mauaji ya Mheshimiwa Karume. Wimbo mwngine ambao una dhamira ya siasa ni wimbo namba ishirini na nane (28), wenye anuani *Tutakupa Kura Zetu*. Katika wimbo huo, msanii anaeleza hivi:

Tutakupa kura zetu waume kwa wanawake
 Uinue nchi yetu uchumi unawirike
 Usijegeuka punda ukatupiga mateke

Huu ni wimbo ambao huimbwa wakati wa harakati za kampeni za kisiasa. Katika wimbo huo, mwimbaji anatoa ahadi mbele ya kiongozi kwamba watampa kura zao. Hata hivyo, wanachokitaka ni kwamba kiongozi huyo asijekuwasaliti. Mwimbaji anaposema “Usijegeuka punda ukatupiga mateke” anaonya kuhusu tabia ya baadhi ya viongozi ambao wana tabia ya kuwasaliti raia baada ya kupata nafasi za uongozi. Kwa sasa hili ni tatizo kubwa liloikabili jamii, kwani viongozi wengi wamekuwa ni wasaliti mara baada ya kushika madaraka. Kile wanachokiahidi wakati wakampeni za kisiasa sicho wanachokitekeleza baada ya kuchaguliwa na wananchi. Hivyo wanafasihi huchukua fursa hii kuwakosoa viongozi wenyewe tabia hiyo. Haji (2004) katika diwani ya Kimbunga kwenye shairi la “Kibwangai” anakosoa viongozi wasaliti ambao baada ya kupata nafasi ya uongozi hujiona kuwa wamemaliza kila kitu. Huwasaliti waliochini yao na kudhani kuwa hawana haja tena na wale walio tabaka la chini.

Kwa ujumla, tunaporejelea nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ambayo inampa fursa mtafiti kuihukumu kazi ya fasihi, mtafiti amebaini kuwa nyimbo za ngoma ya msewe wa jamii ya Kambini Kichokochwe inasawiri suala la kisiasa. Nyimbo hizo husifia, kukosoa ama kukejeli viongozi wa kisiasa. Kwa mfano, jamii hiyo imekuwa ikiwasifia waasisi wa mapinduzi ya Zanzibar akiwemo Mheshimiwa Karume kama shujaa wa visiwa hivyo. Kwa sababu nyimbo za msewe ni moja kati ya kitanzu cha nyimbo, kama sehemu ya fasihi huiakisi jamii husika. Hivyo matukio ya kisiasa yanayotokea na yaliyowahi kutokea katika jamii hiyo husawiriwa katika nyimbo hizo. Hili hudhihirisha mawazo ya Simiyu (2011) anapoeleza kuwa fasihi ni zao la jamii na kamwe fasihi na jamii haviwezi kutenganishwa.

4.4.6 Dhamira ya Kazi

Kazi ni dhamira nyenngine iliyojitokeza katika nyimbo za ngoma ya msewe ziimbwazo katika kijiji cha Kambini Kichokochwe. Baadhi ya nyimbo hizo zinasisitiza watu kushiriki ipasavyo katika kufanya kazi. Hili linadhihirika katika wimbo namba sita (6), wimbo wenye anuani isemayo *Mapanki*. Wimbo huo unaeleza hivi:

Kuna kuwa kushakuwa kweupeee
Wambileni mapanki watamaukeeee
Wambileni wari wenu wataamaukeee

Katika wimbo huo, mwimbaji anawataka vijana wanaume na wanawake wawe tayari kufanya kazi. Wanajamii wanahimizwa kuwaeleza vijana hao kwamba wakati wa kufanya kazi umefika. Mawazo haya yanaakisi misingi ya Ujamaa wa Nyerere ambayo Omari (2011) anaeleza kuwa mawazo ya kijamaa yalilenga watu kufanya kazi kwa manufaa ya ujenzi wa taifa lao la Tanzania ili kuondoakana na hali ngumu ya maisha. Katika wakati tulionao kila mtu anatakiwa kufanya kazi ilikujenga jamii mpya endelevu. Kwa msingi huo, Rais wa Jamuhuri ya Mungano wa Tanzania Mheshimiwa Magufuli amekuja na kauli mbiu ya “Hapa Kazi tu.” Kauli hii inatilia mkazo watu kufanya kazi katika kila pahala walipo. Walioko ofisini, viwandani, shambani, shulenii, nakadhalika.

Uzoefu wake mtafiti na tajiriba ya maisha aliyonayo kupitia Nadharia ya Mwitiko wa Msomaji, mtafiti amepata ujasiri wa kutoa maoni yasemayo kwamba, Changamoto kubwa inayoonekanwa na mtafiti katika mawazo haya yanayolenga kila mtu kufanya kazi ni kwamba bado baadhi ya maeneo hayajakuwa na muelekeo chanya unaoendelezwa ipasavyo. Kwa mfano, katika biashara ndogo ndogo ambazo

hushirikisha tabaka la chini ikiwemo wanawake, tabaka hilo hujikuta likikabiliwa na tatizo la kutokuwa na mtaji wa kutosha pamoja na vikwazo vyta rushwa na hongo. Hili linathibitishwa na Mbogo katika riwaya yake ya Watoto wa Mamantilie ambapo anamtumia mhusika Mamantilie aliekatika juhudhi ya kufanya biashara ndogo lakini anarudishwa nyuma na tatizo zima la mtaji na askari wa jiji amba wanamtaka atoe rushwa na hongo. Matokeo ya changamoto hizi ni kuendelea kudumaa kwa tabaka hili na kuwa tegemezi.

Tunaporejelea nadharia ya Mwitiko wa Msomaji na namna dhamira ya kazi inavyojadiliwa katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe, mtafiti amebaini kuwa nyimbo hizo zinatilia mkazo suala la watu kufanya kazi katika jamii. Hili linajidhihirisha kutokana na waimbaji kuonyesha umuhimu wa vijana kufanya kazi badala ya kukaa tu katika mitaa na kupiga mazungumzo ambayo hayana umuhimu katika kujenga muelekeo chanya wa maisha yao.

4.4.7 Dhamira ya Uchawi

Uchawi ni dhamira nyengine inayojitokeza katika nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe. Hii ni imani ambayo haiwezi kuthibitika kwa njia za kisayansi. Haiwezi kuthibitika uchawi umekuwa ukikengeusha misingi hiyo ya vipimo vyta sayansi. Kwa mfano katika wimbo namba nane (8), wimbo wenye anuani *Kikongwe* mwimbaji anakosoa tabia ya mhusika anayemuita Kikongwe kutokana na kujingiza katika matendo ya uchawi. Wimbo huo unaeleza hivi:

Kikongwe usende uchawini hakuna pesa
Nshaame kashadaiwa ng'ombe ajigonjesaa
Mwambileni agonjwe maishaye asijebesaa!

Katika wimbo huo, mwimbaji anaeleza kuhusu uchawi huku akimuonya Kikongwe kuwa asijiunge na uchawi kwasababu uchawinihakuna pesa wala faida na masilahi mengine. Hii ni kusema kuwa mchezo huo hauna manufaa kwa watu. Katika kueleza suala la uchawi na athari zakemuimbaji anamuelezearhusika Nshaame ambaye ameshadaiwa ngombe, yaani kutoa mtu ili auwe kwa njia za uchawi lakini anajifanya kuwa ni mgonjwa na hivyo hahudhurii katika vikao vya wachawi. Hata hivyo mwimbaji anasema kwamba Nshaame apewe taarifa ya kwamba agonjwe ndani ya maisha yake yote asipowe. Maana yake ni kwamba akibesa tu atalazimika kutoa ngombe anayedaiwa.

Kwa kurejelea nadharia ya Mwitiko wa Msomaji ambayo inampa fursa mtafiti kuihukumu kazi ya fasihi kutegemea uzoefu alionao kuhusu jamii husika, mtafiti anaona kuwa dhamira ya uchawi inaakisi mawazo ya wanajamii. Katika jamii ya Kambini Kichokochwe naPemba kwa ujumla, imani ya uchawi na ushirikina imetawala katika vichwa vya wanajamii wengi. Watu wengi wanaamini kuwa wachawi wamekuwa wakifanya mauaji kwa njia za kishirikina na hivyo watu hao huonekana ni hatari sana kwa jamii. Mara nyingi anapofariki kijana kwa kifo cha ghafla imani za wanajamii huamini kwamba kuna matendo ya uchawi ambayo yamechangia katika kifo hicho. Imani hiyo huwafanya wanajamii kuwa katika mifarakano.

4.4.8 Dhamira ya Ngono Holela

Dhamira ya ngono holela husawiriwa katika kazi nyingi za fasihi. Hivyo hata katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe wasanii wa nyimbo hizo wamekuwa wakijadili suala la ngono holela kama inavyojidhihirisha katika jamii.

Jambo hili tunalipata kupitia wimbo namba mbili (2), wimbo wenyе anuani *Tumbilikama inavyojibainisha hapo chini:*

Oooooh, Ooooohaaaa!
 Wakati niliposafiri na Ali
 Matango yangu tumbili kayali
 Kayabakisha machanga mawili

Katika wimbo huo, mwimbaji anatumia taswira ya “tumbili” ikiwa na maana ya “mwanamme mwnye kufanya ngono holela, na taswira ya “matango” ikiwa na maana ya “watoto wa kike” na “kayali” ikiwa na maana ya “kitendo cha kufanya ngono.” Hivyo mwimbaji anaonesha namna wale wenyе tabia ya kufanya ngono holela wanavyotumia fursa ya kuwaharibu watoto kingono wakati wazazi wao wanapokuwa hawapo. Katika wimbo huo, tunaelezwa kuwa tumbili huyo matango yote aliyala isipokuwa alibakisha mawili tu ambayo yalikuwa ni machanga. Kutokana nawimbo huo, tunapata ujumbe kwamba wazazi wawe makini sana na watoto wao ili kuwaepusha kufanyiwa vitendo vya uzalilishaji wa ngono pale wanapopata safari na kuwa mbali na watoto hao.

Kwa mujibu wa nadharia ya mwitiko wa msomaji, inampa uhuru msomaji kuiangalia matini ya kazi ya fasihi kwa jinsi anavyoiona msomaji, hivyo mtafiti alipouchambuwa wimbo huu, alibaini kuwa suala la ngono holela limekuwa ni kilio kikubwa mionganoni mwa wanajamii. Wanaume na wanawake hujikuta wakiingia katika tendo hilo ovu bila ya kujali mipaka ya Mwenyezi Mungu kwamba ameshakataza kufanya hivyo. Pia, watu hawajali maradhi ya zinaa kama vile Ukimwi, gono na kaswende. Matokeo yake ni kwamba magonjwa haya yanaenea

kwa kasi katika jamii na udhibiti wa magonjwa hayo hadi sasa ni mdogo kutokana na watu kutobadili tabia.

4.4.9 Dhamira ya Kuonya

Dhamira nyengine inayojichomoza katika nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe ni dhamira ya kuonya jamii. Uchambuzi wa data umetuonesha kuwa waimbaji wa nyimbo hizo wamekuwa wakitumia utanze huo kuonya jamii katika mambo mbalimbali. Kwa mfano, katika wimbo namba kumi na mbili (12), wimbo wenye anuani *Ukiwa unavyowaonya wanajamii* kuhusu kujiingiza katika kitendo cha biashara gharamu ya magendo. Wimbo huo uneleza hivi:

Ukiwa mama ukiwaaa x3
Weambiwa nnani wende magendo ukiwaa

Katika wimbo huo, jamii inaonywa kuhusu suala zima la kujiingiza katika magendo. Kufanya hivyo kunapelekea wahusika kujiingiza katika matatizo yakiwemo yale ya kukamatwa na vyombo vya dola na kujikuta wametengwa na familia zao. Mwimbaji anaposema “*Ukiwa mama ukiwa*” anamaana ya kwamba wale wanaojiingiza katika biashara ya magendo mwisho wao humalizia kujuta kutokana na kuingia katika hatia na kumalizia chuo cha mafunzo.

Vile vile, nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe zinawaonya wanajamii kutojiingiza katika masuala ya uchawi. Hili linafafanuliwa katika wimbo namba nane (8), wenye anuani *Kikongwe*. Katika wimbo huo wenye tabia ya kujiingiza katika masuala ya uchawi wanaonywa hivi:

Kikongwe usende uchawini hakuna pesa
Nshaame kashadaiwa ng’ombe ajigonjesaa
Mwambileni agonjwe maishaye asijebesaa!

Katika wimbo huo, jamii kwakutumia mhusika Kikongwe kama kiwakilishi cha wanajamii wenyе mawazo ya kushiriki katika uchawi na ushirikina wanaonywa kuhusu kitendo hicho. Mwimbaji anaposema “*Kikongwe usende uchawini hakuna pesa*” anamaana ya kuonya jamii kutoshiriki katika masuala ya uchawi kwa vile hayana tija yoyote. Msanii anaonesha kuwa jambo kubwa linalopatikana nimatendo yanayomfanya mtu kujutia kuijunga na makundi ya watu wenyе kufanya uchawi. Kwa mfano, mwimbaji anaposema “*Nshaame kashadaiwa ng’ombe ajigonjesha*” ana maana ya kuwa anatakiwa apeleke mtu wake wa familia na kufanyiwa vitendo vya uchawi. Hata hivyo, kutokana naubaya wa uchawi, anaamua kupuuzia na kujifanya kuwa anaumwa lakini wachawi wenzake wanamwambia kuwa “*Mwambieni agonjwe maishae asijebesa*” akiwa na maana ya kuwa atapopoa atekeleze alilotakiwa kulifanya.

Nadharia ya mwitiko wa msomaji huitazama kazi ya fasihi kulingana na mila, desturi na utamaduni wa msomaji. Hivyo basi, mtafiti amegunduwa kuwa nyimbo za msewe zilizotafitiwa zina tumia furasa ya mkusanyiko wa wanajamii ili kuwaonya kuhusiana na matendo ya utamaduni ama kuhusu masula yanalenga kujenga jamii. Hali hii inajibainisha kutokana najamii kuonywa kutofanya biashara ya magendo kutokana na kuikosesha serikali mapato yatayosaidia katika kujenga miundo mbinu ya huduma za kijamii. Pia, jamii inaonywa kutoendeleza mila zilizopitiwa na wakati za kushiriki katika matendo ya kishirikina. Kwa ujumla hii kuonya kama ilivyojiteza katika nyimbo hizi ndio dhamira muhimu katika kazi za fasihi kama asemavyo Mulkozi (1996) kwamba fasihi huionya jamii kuhusu matendo ambayo huonekana hayafai.

4.5 Hitimisho

Katika sura hii mtafiti alifanya uwasiloshaji na uchambuzi wa data za utafiti ambazo zilikusanywa na matafiti kwa lengo la kujibu maswali ya utafiti huu. Sura imekamilika kutokana nakubainisha aina za nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe, matumizi ya vipengele vya lugha katika nyimbo hizo na sehemu ya mwisho inaeleza dhamira zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe. Kufanya hivyo kumemfanya mtafiti afikie malengo ya utafiti huu.

SURA YA TANO

MUHTASARI, HITIMISHO NA MAPENDEKEZO

5.1 Utangulizi

Katika sura hii, tumetoa hitimisho kuhusu utafiti huu. Sura hii ina sehemu tatu. Sehemu ya kwanza inabainisha muhtasari wa tasnifu hii, sehemu ya pili inaelezea matokeo ya utafiti na sehemu ya tatu inaeleza mapendelekezo ya utafiti.

5.2 Muhtasari wa Tasnifu

Utafiti huu ulikuwa na lengo la Kuchunguza nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe. Nyimbo zilizofanyiwa utafiti ni zile ambazo zimekuwa zikiimbwa na waimbaji kutoka katika jamii hiyo katika shughuli mbali mbali kama vile za kisiasa, sherehe za Elimu Bila Malipo, sherehe za Mapinduzi ya Zanzibar nakadhalika.

Utafiti huu ulikuwa na malengo mahususi matatu ambapo lengo mahususi la kwanza lilikuwa ni; Kubainisha nyimbo za ngoma ya msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba. Lengo hili liliongozwa na swali la utafiti lisemalo; “Ni zipi nyimbo za ngoma ya msewe wa Mkoa wa Kskazini Pemba? Lengo mahususi la pili lilikuwa ni Kubainishavipengele vya lugha vinavyopatikana katika nyimbo za ngoma ya mseweza Mkoa wa Kaskazini Pemba.Lengo hili liliongozwa na swali la utafiti lisemalo “Ni vipengele vipi vya lugha vinavyotumika katika ngoma ya mseweza Mkoa wa Kaskazini Pemba?” Na lengo mahususi la tatu lilikuwa ni “Kueleza dhamira zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya Msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba.” Lengo hili liliongozwa na swali la utafiti lisemalo “Nidhamira zipi zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba?”

Tasnifu hii ina jumla ya sura tano. Sura ya Kwanza ni sura ya utangulizi ambayo inaeleza mambo ya msingi ya utafiti huu. Katika sura hii mtafiti amebainisha usuli wa mada ya utafiti, tatizo la utafiti, malengo ya utafiti, lengo kuu na malengo mahususi, maswali ya utafiti, umuhimu wa utafiti, mipaka ya utafiti na muundo wa tasnifu hii.

Sura ya pili inahusu mapitio ya kazi tangulizi na mkabala wa nadharia. Sura hii inasehemu ya utangulizi, dhana muhimu katika utafiti huu ambazo ni dhana ya nyimbo, dhana dhamira, vipengele vya lugha katika fasihi, mapitio ya maandiko kuhusu kuhusu nyimbo. Aidha, sura hii inabainisha pengo la utafiti huu. Mwisho sura hii imeeleza nadharia ya Mwitiko wa Msomaji na nadharia ya Simiotiki ambazo zimeongoza utafiti hu. Mwisho sura imeeleza hitimisho.

Katika sura ya tatu, utafiti umeelezea mbinu zilizotumika katika kukusanya data za utafiti huu. Vipengele vilivyoolezwa katika sura hii ni usanifu wa utafiti, eneo la utafiti na walengwa wa utafiti. Vipengele vyengine ni sampuli na mbinu za usampulishaji. Pia, sura hii inaeleza mchakato wa ukusanyaji wa data na uthabiti wa data, kuaminika kwa data za utafiti huu na maadili ya utafiti.

Sura ya nne imefanya uwasilishaji na uchambuzi wa data za utafiti huu. Sura hii imegawanyika katika sehemu ndogo ndogo tatu. Sehemu hizo zimepangwa kutegemea malengo mahususi ya utafiti huu. Sehemu ya kwanza imewasilisha data za utafiti zinazohusu aina za nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe. Sehemu ya pili inahusu uwasilishaji wa data zinazohusu dhamira zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe na Sehemu ya tatu

imewasilisha vipengele vya lugha katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini Kichokochwe. Mwisho, sura imetoa hitimisho.

Sura ya tano imehitimisha kwa kutoa muhutasari wa utafiti, matokeo ya utafiti na mapendelekezo. Sura hii inaeleza kwa muhtasari kile kilichogunduliwa na mtafiti. Maswali yote matatu yaliyoongoza utafiti huu yanaelezwa majibu yake kwa ufupi kama ilivyobainishwa na kugunduliwa katika sura ya nne ya tasnifu hii. Hivyo basi, matokeo ya utafiti huu yalikuwa kama ifuatavyo:

5.3 Matokeo ya Utafiti

Utafiti huu ulikuwa na malengo matatu. Hivyo uchambuzi wa data umetoa matokeo ya utafiti huu kama ifuatavyo:

5.3.1 Lengo Mahususi la Kwanza

Lengo mahususi la kwanza la Utafiti huu lilikuwani: Kubainisha nyimbo za ngoma ya msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba. Lengo hili liliongozwa na swali la utafiti lisemalo; “Ni zipi nyimbo za ngoma ya msewe wa Mkoa wa Kskazini Pemba?

Matokeo ya utafiti huu yalionesha kuwa kwa kutumia kigezo cha dhima, nyimmbo za ngoma ya msewe wa Mkoa wa Kaskazini Pemba zinaweza kuwekwa katika makundi ya nyimbo za siasa, nyimbo zinazokuza umoja na mshikamano, nyimbo za kusifia, kukejeli, nyimbo zinazokuza utamaduni, nyimbo zinazofichua maovu, nyimbo za maadili na nyimbo zinazoonya jamii.

5.3.2 Lengo Mahususi la Pili

Lengo mahususi la pili lilikuwa ni Kubainisha vipengele vya lugha vinavyopatikana katika nyimbo za ngoma ya msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba.Lengo hili

liliongozwa na swali la utafiti lisemalo “Ni vipengele vyi vyatugha vinavyotumika katika ngoma ya msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba? Matokeo ya utafiti huu yanaonyesha kuwa nyimbo za ngoma ya msewe wa Mkoa wa Kaskini Pemba unatumia vipengele vya lugha ya lahaja, matumizi ya taswira, lugha ya balagha, kejeli, tashihisi na takiriri.

5.3.3 Lengo Mahsusil la Tatu

Lengo mahususi la tatu lilikuwa ni “Kueleza dhamira zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya Msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba.” Lengo hili liliongozwa na swali la utafiti lisemalo “Ni dhamira zipi zinazopatikana katika nyimbo za ngoma ya msewe za Mkoa wa Kaskazini Pemba?” Matokeo ya utafiti yamegundua kuwa nyimbo hizo zina dhamira za kusifu, maadili, umoja na mshikamano, kuifunza jamii, siasa, kazi, ngono holela nakuonya.

5.4 Mapendelezo

Utafiti huu unapendekeza kama ifuatavyo:

5.4.1 Mapendelezo kwa Watafiti Wengine

Utafiti huu ulijikita kuchunguza dhamira namatumizi ya lugha katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Mkoa wa Kaskazini Pemba kwa kutumia mifano kutoka nyimbo za msewe wa Kambini Kichokochwe. Hivyo ni wazi kwamba bado ipo nafasi ya kufanya tafiti nyengine katika nyimbo hizo. Hivyo basi, tafiti nyingi zaidi zinahitajika kufanyika zikiwa na malengo tofauti katika uwania huu wa fasihi ya Kiswahili.

5.4.2 Mapendekezo kwa Wanajamii

Kwa kutumia utafiti huu wanajamiiwa Kambin I Kichokochw na jamii ya Tanzania kwa ujumla wanaweza kuona namna nyimbo za msewe za jamii iliyotafitiwa zilivyo na dhamira muhimu ambazo jamii inaweza kuzitumia kama kielelezo cha kuirekebisha jamii katika masuala mbalimbali yanayohusu mtu na ustawi wake wa maisha ya kila siku.

MAREJELEO

- Ali, A. R. H. T. (2014). *Taashira na Utendaji Katika Nyimbo za Harusi za Waswahili, Kisiwani Unguja*. Tasnifu ya Uzamivu ya Chuo Kikuu cha Egerton.
- Ali, H. A. (2015). *Kutathmini Usawiri wa Mhusika Mwanamke katika Hadithi Simulizi za Wapemba*. Tasnifu ya M.A Kiswahili, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Haji, A. I. (1983). *Fasihi Simulizi Zanzibar*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Haji, M. O. (2013). *Nafasi ya Hadithi Simulizi katika Kufunza Maadili Mema Shule za Sekondari, Visiwani Zanzibar*. Tasnifu ya Uzamivu, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.
- Hamad, Y. S. (2013). *Mhusika Abunuwası katika Ngano za Zanzibar*. Tasnifu ya M.A Kiswahili Chuo Kikuu cha OSO.
- Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative and Methods Approches*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Cohen, L. et al. (2000). *Research Methods in Education* (5th edition), London. Longman Ltd.
- Ebere, I. R. (2017). *Theme and Style of Igbo Songs*. Tasnifu ya Uzamivu ya Chuo Kikuu cha Nijeria, Nsukka.

- Enon, J. C. (1998). *Educational Research: Statistics and Measurement 2nd Ed.* Kampala. Depatment of Distance Education Makerere University. Kampala.
- Finnegan, R. (1970). *Oral Literature in Africa*. Nairobi: Oxford University Press.
- Furlong, N. et al. (2003) *Research Methods and Statistics: An Integrated Approach*. Harcourt College Publishers: New York.
- Kombo, D. K. and Tromp, D. L.A. (2006). *Proposal and Thesis Writing*: Kenya: Paulines Publications Africa.
- Kothari, C. R. (2004). *Reseach Methodology: Methods and Techiniques*. New Delhi: New Age International Publishing Ltd.
- Kothari, C. R., (2008). *Reserch Methodology: Methods and Techiniques*. New Delhi: New Age Internationl Publising Ltd.
- Mbatia, M. (2002). *Kamusi ya Fasihi*: Nairobi. Standard Text books.
- Mulokozi, M. M. (1996). *Fasihi ya Kiswahili*. Dar es Salaam: Chuo Kikuu Huria cha Tanzania
- Madi, M. M. (2015). *Kuchambua Maudhui yanayopatikana katika Hadithi za Watoto Katika Jamii ya Wapemba*. Tasnifu ya M.A Kiswahili ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania
- Ndungo, C. W. na Mwai, W. (1991). *Kiswahili Studies: Part Two*. Nairobi: University of Nairobi

Njogu, K. na Chimerah, C. (1999). *Ufundishaji wa Fasihi: Nadharia na Mbinu*: Nairobi Jomo Kenyata Foundation.

Njogu, K. na Wafula, R. M. (2007). *Nadharia za Uhakiki wa Fasihi*. Nairobi: The Jomo Kenyatta Fundation.

Nyamsenda, J. C. (2012). *Usawiri wa Taswira za Wahusika Wanyama Katika Ngano za Waikizu*. Tasnifu ya Uzamili, Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania, Dar es Salaam.

Nyamsenda, J. C. (2015). *Ushujaa wa Shujaa wa Motifu za Safari na Msako katika Ngano za Waikizu, Wabondei na Wazanzibari*. Tasnifu ya Uzamivu wa Kiswahili, Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

Oyoyo, J. O. (2013). *Uhakiki wa Fani katika Ngano za Kiswahili*. (Tasnifu ya M.A Kiswahili) Chuo Kikuu cha Nairobi, (Haijachapwa). Imepakuliwa leo 25-6-2019 saa 12.00 jioni kutoka erepository.uonbi.ac.ke/bit

Panneerselvam, R. (2012). *Reseach Methodology*. New Delh: PHI Learnig Private Ltd.

Sengo, T.S.Y.M. (2009). *Sengo na Fasihi za Kinchi*. Dar es Salaam: AKADEMIYA

Sengo, T.S.Y.M. (1992). *Utamaduni wa Kiswahili: Wilaya ya Kusini – Unguja*. Katika Jarida la Norrdric Journal of African Studies. Toleo Na. 1(1), uk. 53-79.

Senkoro, F. M. K. (1982). *Fasihi*. Dar es Salaam: Press and Publicity Centre

Senkoro, F. M. K. (1987) *Fasihi na Jamii*, Press and Publicity Centre, Dar es Salaam.

Senkoro, F. M. K.(1997) “*The Significance of the Journey in FolkTales from Zanzibar*”, Tasnifu ya Uzamivu, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.

Senkoro, F. M. K. (2011). *Fasihi Andishi*. Dar es Salaam: KAUTTU.

Silau, G. K. (2013). Kutathmini Dhima za Nyimbo katika Kukuza na Kuimarisha Malezi, Mfano wa Kabilia la Wakaguru. Tasnifu ya Uzamili ya Chuo Kikuu Huria cha Tanzania.

Spata, A. V. (2003). *Research Methods: Science and Diversity*. USA: John Willey & Sons Inc.

TUKI. (1981). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. Dar es Salam: Oxford University Press.

Taasisi ya Ukuzaji Mitaala (1988). *Kiswahili Sekondari*. Dar es Salam: Taasisi ya Ukuzaji Mitaala.

Wamitila, K.W. (2002). *Uhakiki wa Fasihi na Misingi na Vipengele Vyake*. Nairobi: Phonix Publishers Ltd.

Wamitila, K.W. (2003). *Uhakiki wa Fasihi, Misingi na vipengele vyake*. Nairobi: Phoeni Publishers.

Wamitila, K.W. (2008). *Kanzi ya Fasihi: Misingi ya Uchanganuzi wa Fasihi*. Vide – Muwa: Nairobi.

Wanambisi, M. N. (1981). *Thought and Techniques in the Poet of Okot p`Bitek.*

Imepakuliwa kutoka Digital Commons Robert W. Woodruff Library,
Atlanta University Centre tarehe 10/08/2018 saa 4:00 asubuhi.

Yin, R. K. (1994), *Case Study Research: Design and Methods*, (2nd eds.) thousand
Oaks Calif: SAGE Publishers

VIAMBATISHO**KIAMBATISHO Na. I****MWONGOZO WA MASWALI YA USAILI KWA AJILI YA WATAFITIWA**

Mpendwa,

Ninafanya utafiti unaohusu “Kuchunguza Dhamira na Matumizi ya Lughya katika Nyimbo za Ngoma ya Msewe ya Mkoaa wa Kaskazini Pemba Mfano Nyimbo za Msewe wa Kambini.” Lengo kuu la utafiti huu ni kuchunguza namna nyimbo za ngoma ya msewe zinavyoibua dhamira na kutumia vipengele vya lugha. Kumbuka taarifa zote zitakazotolewa zitahifadhiwa kuwa siri baina ya mtafiti na mshiriki na pia zitatumika kwa ajili ya utafiti huu tu, na si vinginevyo.

1. Jina
 2. Umri
 3. Unapoishi
 4. Je, unazitambua nyimbo za ngoma ya msewe za Kambini?
Ndio [] Hapana []
 5. `Ndio` niimbie nyimbo 3 unazozielewa.
-
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- Je, kuna dhamira zozote zinazojitokeza katika nyimbo za ngoma ya msewe wa Kambini?

Ndio [] Hapana []

- Kama jibu ni NDIO taja dhamira zozote zinazopatikana katika nyimbo hizo.

-
•
•
•
•

ASANTE KWA USHIRIKIANO WAKO

NYIMBO ZA MSEWE KAMBINI KICHOKOCHWE

1. MBILIWILI

Mbiliwili weee

Winzio wenda pwani

Weye hwendi wangojaani weee x3

2. TUMBILI

Ooooh, Ooooohaaaa!

Wakati niliposafiri na Ali

Matango yangu tumbili kayali

Kayabakisha machanga mawili

3.KULIMTOPI

Kalimtoopia kisema mbarika x3

Kumeni hako ela kukeni hefika

Ushafika wakati wa kula hamad mshipa

4. KIKUKU KYANGU

Kikuku kyanguu wee hikyooo weeee

Kutaga na kuanguwaaa

Natambua mwinyiwe mgangaaa x3

5. GOGO LATAKA CHANGWA

Mamaa wee

dada wee

miye nnachoka kukwambiaa gogo lataka changwa

6. MAPANKI

Kuna kuwaa kushakuwa kweupeee

Wambileni mapanki watamaukeeee

Wambileni wari wenu wataamaukee

7. WARINGA

Waringa wee mafupa waringa weee x2
 Wanenda udamaudama tumboni hamuna mtoto wee
 Nnakuta Aminaa aliyaaa kaanzu ishangiya moto

8. KIKONGWE

Kikongwe usende uchawini hakuna pesa
 Nshaame kashadaiwa ng'ombe ajigonjesaa
 Mwambileni agonjwe maishaye asijebesaa!

9. MKE MWENZA

Mke mwenza unachuooo
 Ulipunguze hashuooo
 Ukiuka uaage muuumeo
 Wapewa kula na nguo

10. HAWANA KWAO

Hawana kwao hawana kwao
 Kila siku kikapu mkononi na wanawao
 Msheli wangu wanaukwapua
 Kwa lana zao

11. KIJOGORO CHA MAKUNGU

Kijogoro cha makungu weee kinawekaa wee
 Ramkani mcheze ugoma kusha kuchaehee

12. UKIWA

Ukiwa mama ukiwaaa x3
 Weambiwa nnani wende magendo ukiwaa

13. NATAKA UJIMA

Nataka ujiima balozi, ntaka ujiima
 Na ujima ntakao si watoto ni watu wazima
 Kalitizameni burudoza lakata mlima

14. WAMULEKA

Wamuleka wamulolee wamuleka wamelala
 Wamuleka wamulolee wamulekawamelala
 Wamuleka wamulolee wamulekawamelala

15. KIJOGORO WIKA

Kijogoro wikaaeee Uamshe walalao wende ngoma
 Wambiye amkani tucheze ugoma kushakucha aeeee!!
 Ndege uyoo nzuri kwa mauwa hata akifika uchaanja ndege atatuaaa

16. KAGERA

Kagera tulikomboa kwa rasharasha
 Iddi Amini alipoziona zilimtisha
 Hengojea ngurumo za masika zikamuosha

17. MTUKULA

Mpakani Mtukula Tanzania ndiko ilikoanza
 Jasusi la Kinubi nchi yake kutaka kuongeza
 Kama hefundishika kwa mamae sisi tukamfunza

18. IDDI AMINI

Iddi mjinga Kagera kuitangaza
 Kuwa mshindi wa kwanza wadola za Kiingereza
 Mbona hizo rasharasha ndizo zilomkimbiza

19. KARUME MUOKOZI

Karume muokozi Karume muokozi
 Mwenye uongozi usopingamizi
 Kauliwa bure Mapipayangozi

20. SAUTI ZA WANAFUNZI

Hizi ni sauti zetu wanafunzi
 Tunawapongeza wetu viongozi
 Kutupa elimu bila ubaguzi

21. FURAHA YA MWENGE

Leo nifuraha yetu isiyokifani
 Mwenge wa uhuru kufika Kambini
 Wazee pia wanafunzi tuko furahani

22. MWENGE

Mwenge wetu kaa kiwanjani ngoma tucheze
 Kesho yake hiyo safariyo wende ufike
 Na mwakani uje vijijini tushereheke

23 Elimu

Elimu ni msingi wetu twajivunia
 Katangaza kiongozi wetu mtangulia
 Septemba sitini na nne ilianzia

24.VIJANA TUNASHANGIRIA .

Vijanaee sote kwa pamoja tuko uwanjani tunashangiria
 Makao makuu ya Polisi kwa kufunguliwa
 Yadumu mileleee duwa njema tunayaombea

25. SEPTEMBER

Ishirini na tatu Septemba imetufikia
 Wanafunzi wote leo hii tunasherehekea
 Ilipotangazwa elimu bila ya kulpia

26. UTAMADUNI .

Utamaduni ni ngao ya kutulinda vijana
 Kila mahala nawao hakuna kunyang'anyana
 Wale waso kuwanao kuiga hakuna mana

27. KARIBU

Karibu baba Lipumba Jimbo letu la Kojani
 Wilaya hii yaWete Mkoa wa Kaskazini
 Rabbi Mola apendapo utaishika sukani

28. TUTAKUPA KURA ZETU

Tutakupa kura zetu waume kwa wanawake
 Uinue nchi yetu uchumi unawirike
 Usigegeuka punda ukatupiga mateke